

BAJAI HONPOLGÁR

2011. május

XXII. évfolyam 5. (247.) szám

Ára: 250 Ft

Megérkeztek az új harangok (1926)

Fotó: Burger Ottó

A címlapképről jut eszembe

Városunk egykori neves fényképésze, Bártfai (Burger) Ottó a Szent Antal Plébánia történetének egy jelentős pillanatát örökítette meg. Ekkor – közel nyolcvanöt évvel ezelőtt – került sor a Barátok temploma első világháború idején katonai célra leszerelt harangjainak pótlására. A Budapesten öntött harangokat a vasútállomásra négylovos kocsin szállították a belvárosba, majd kézi erővel vitték be a templomhajóba. Ott történt megszentelésük, s két nap múlva kerültek rendeltetési helyükre, a toronyba.

A hét mázsás nagyobbik harang, amint felirata is jelezte, Szent Ferenc tiszteletére készült: „Szt. Ferenc 700 éves halálának jubileumára a bajai hívek adományaiból

1926. év”. A 90 kilogrammos lélekharang a harangöntő mester adománya volt. Felirata: „Szlezák László és családjának adománya a bajai ferencrendi zárdának 1926. év”.

A képen jól látható, hogy akkor a lépcsősor a templom falával párhuzamosan futott fölfelé. Látszik a homlokfal fölötti rácsos kovácsoltvas korlát egy része is. A nem látható túlsó oldal is ilyen volt. A gázégős kandeláberek a homlokfal két végén álltak. A templomnak ezt a régi bejárati lépcsőjét 1929-ben elbontották. Eredeti állapotára csak a legidősebb bajaiak emlékezhetnek.

A belvárosban két hónap óta munkagépik forgolódnak. Több utca kövezetét felbontották, cserélik a közműveket. A járó-

kelők egyelőre csak az ezzel járó kellemetlenségeket érzékelik, de voltaképpen őket szolgáló, fontos változás történik. Megkezdődött ugyanis Baja történelmi városközpontjának megújítása, amelynek ősz végi befejezésekor remélhetőleg örömmel konstatálhatjuk majd, hogy az átalakítások eredményeként visszakaptunk valamit a városnak a mainál szerethetőbb, mert meghittebb egykori hangulatából is.

Talán szerepe lesz ebben annak is, hogy a Barátok temploma környezete is átalakul, és ennek keretében megtörténik a lépcsőzet 20. század eleji formájának rekonstrukciója.

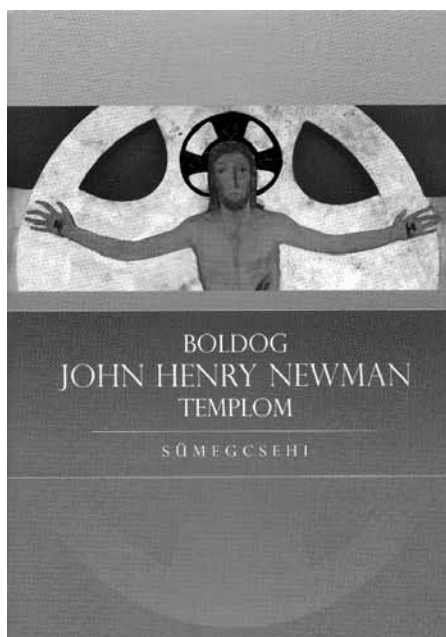
Bálint László

A Boldog John Henry Newman-templom

Megjelent a sümegcsehi Boldog John Newman templomot bemutató kiadvány (magyar és angol nyelven) Udvardi Erzsébet képeivel és Barsi Balázs írásaival.

Sümegcsehi faluban, a Keszthelyi-hegység szőlőhegyei között Sill László építész tervei alapján Barsi Balázs ferences szerzetes 2005-ben kis templomot építtetett a hívők adományaiból a Szentháromság és Szűz Mária tiszteletére és John Henry Newman bíboros szentté avatásáért. A templom belső, liturgikus tereit Udvardi Erzsébet Kossuth- és Magyar Örökség-díjas, valamint Pro Cultura Christiana-díjas festőművész alkotásai díszítik. A sümegcsehi búcsújáró hely és lelkigyakorlatos központ az első templom, melynek a közelmúltban boldoggá avatott bíboros, John Henry Newman lett a patrónusa.

John Henry Newman (London, 1801. február 21. – Birmingham, 1890. augusztus 11.) nagy hatású angol anglikán, majd katolikus teológus, bíboros, a Néri Szent Fülöp Oratóriuma angliai alapítója. Newman nyelve az angol nyelv fejlődésében Shakespeare óta a legmagasabb fokot je-

lentette, művei az angol irodalom remekművei közé tartoznak. Irodalmi munkássága rendkívül nagyméretű volt. Összegyűjtött munkái még életében, 1870-1879 között, harminchét kötetben jelentek meg,

amit még hat posztumusz kötet követett, köztük a *Meditations and Devotions*, melyek a keresztény áhítat maradandó kincseivé váltak. A közelmúltban megjelent kötetben ebből is ízelítőt kap az olvasó.

A John Henry Newman boldoggá avatása tiszteletére szentelt templom egyszerű, tiszta formái, puritán berendezése, a templomhajó falát és a szentély szárnyas oltárát borító Udvardi-alkotások révén a sümegcsehi kis templomban a látogató egyszerre lehet részese a hit, a költészet, a művészet teremtette metafizikai térnek, a látványon túli látomásoknak: megtapasztalhatja azt a csodát, ahogy a föld az éggel összeér.

A műves kiadvány John Henry Newman bíboros gondolatainak, prédikációinak, Barsi Balázs a prédikációkat magyarázó válogatott írásainak, valamint Udvardi Erzsébet szuggesztív alkotásainak nemes összegzése. Jó szívvel ajánljuk minden kedves olvasónk figyelmébe!

(A Patrióták a Közjőért Egyesület kiadása, Bp., 2010)

Kovács Zita

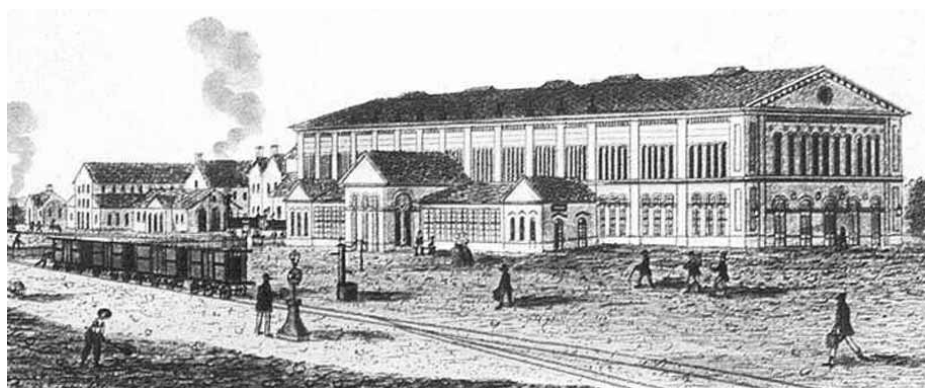
Buda és Pest útra kel

Ez év júliusában a magyar közlekedéstörténet jeles évfordulót ünnepelhet. A Pest–Vác vasútvonal megnyitása nem az első kísérlet Stephenson találmányának magyarországi meghonosítására. Pozsonyból már 1840-ben megindítják Nagyszombat irányába az első járatot. Ám ekkor még csak 14 km hosszan és lóvonatással működött a vaspálya. A 19. század műszaki vívmányait bizalmatlanul szemlélő magyar táblabírák nem jósoltak nagy jövőt az idegen földről átplántált találmánynak. Mivel Széchenyi sürgette a magyar Alföldet a kereskedelmi forgalomba bekapcsoló vasútvonal tervét is, egyik honatyánk ekként csitította a fantaszta grófot: „Én azt hiszem, hogy Debrecen és Pest közti vonalra nézve alig van valaki a rendek közt, aki velem együtt ... álomnak ne tartaná, hogy itt valaha is vonat létezen.” Az ezúttal mérsékelt jövőbelátó képességet tanúsító diétai követ egyébként kiváló koponya volt, és később a „haza bölcsé” díszítő jelzővel ruházták fel. Deák Ferencnek hívták.

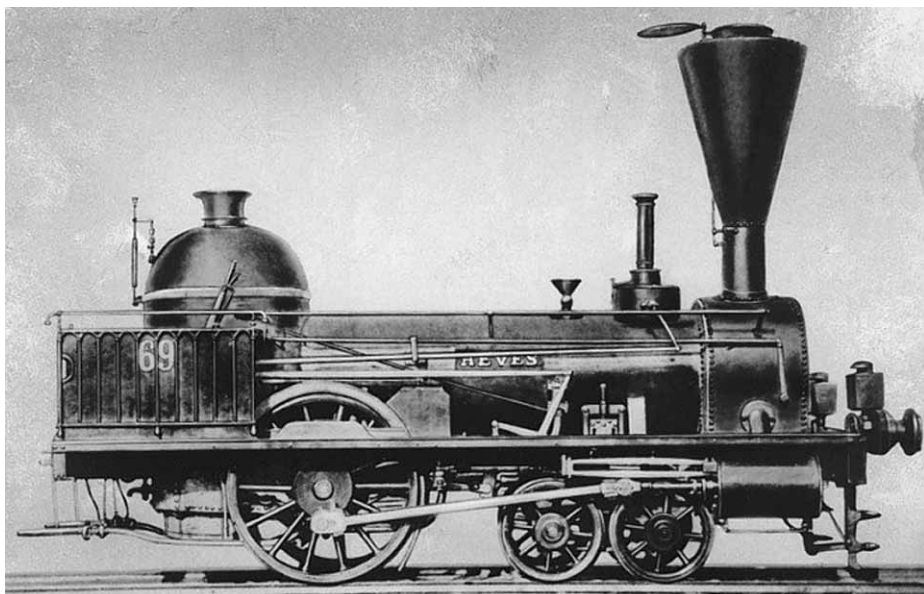
Széchenyi azonban – aki 1832-ben utazott a világ első, Liverpool és Manchester

között menetrend szerint közlekedő vasútvonalon – kevésbé pesszimista. Fáradhatatlanul beszél, ír és agitál a magyar vasúthálózat kiépítése érdekében. A derék képviselők végül is engednek a nyughatatlan, de tetterős és zseniális grófnak. A vaspálya építéséről 1836-ban törvényt fogad el a diéta. A vontatás módját illetően azonban a Tisztelt Ház aggályokat táplált az ördögi angol találmány, a „gőzgépegy” irányában. A legnagyobb magyar fáradhatatlansága végül is megtöri a lóhoz nemes konzervatívizmussal ragaszkodó

urakat, és a Pest–Vác nyomvonalon haladó pályát már gőzvonatásra tervezik. A kivitelezés ütemét tekintve azonban van mit tanulnia eleinktől a késő utókornak. 1844. augusztus 2-án ejti meg Pest plébánosa az első kapavágást, jelképesen megindítván az alapozás földmunkáit. 1845 tavaszán kezdik meg az egyemeletes „indóház” építését, mely a mai Nyugati Pályaudvar közelében állott. A 33 km-es sínpálya nem egészen két év alatt készül el, és 1846. július 15-én ünnepélyesen átadják a forgalomnak.

A pesti indóház

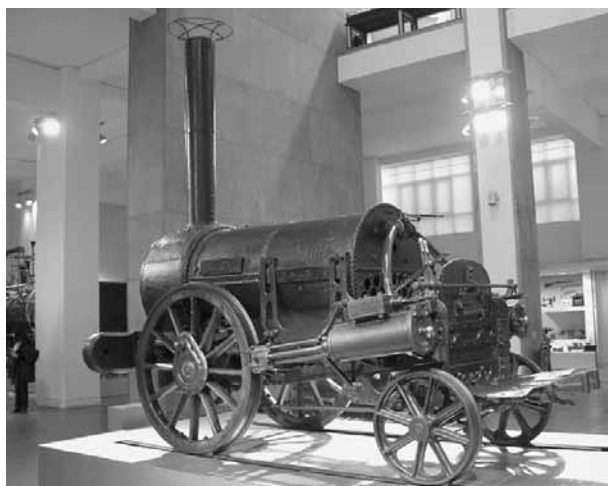

A Heves nevű gőzmozdony is a belga gyár 1846-os szériájának darabja

A vontatást két Belgiumban épített lokomotív végzi. A Buda és Pest névre keresztelt piros kerekű, zöld hasú, tölcserkéményes mozdonyok műszaki átvételére Jedlik Ányost kérik fel. A tudós bencés pap aligha törült a megtiszteltetésnek. Hetedik éve vezeti ugyan a Tudományegyetemen a mechanika tanszékét, csakhogy ő az elektromosságtan európai hírű szakembere, és nem gépészmérnök. Vagy a belgák végeztek kiváló munkát, vagy Jedlik bizonyult éles szemű kritikusként, de Buda és ikertestvére üzembiztosan pöfögte végig a pályát az ünnepi átadást követő hosszú évek során is. Hét vagonot vontatott a lokomotív, és három különböző

komfortú utasosztályán háromszázötven személy szállítására volt alkalmas.

Történetesen Pesten tartózkodik Petőfi Sándor is, és nem késlekedik kipróbálni a technikai szenzációt. A költő nyilvánvalóan

A Rocket

nem rendelkezik sem természettudományos, sem műszaki, sem gazdasági alapképzettséggel, de világát és a magyar jövődőt nyílt ésszel, beleérző lélekkel szemléli. Hallgassuk meg, mit ír első vonatozása élményéről: „Szeretném ráültetni az egész magyar hazát; néhány esztendő alatt tán kipótolná, amit néhány század alatt elmulasztott a haladásban.” Ha Petőfi nyilvánvalóan szimbolikus haladás-hasonlatát összevetjük azzal a heroikus küzdelemmel, melyet Széchenyinek a gőzvasút-program elfogadtatásáért vívnia kellett, érdekes adalékot nyerünk a reformkor politikusaik minősítéséhez.

Tanulságos az első magyar vasútvonal gazdasági és technikai paramétereit összevetni a mai adatokkal. Mint tudjuk, a MÁV állandó pénzügyi nehézségekkel küzd. A váci vasúttársaság a menetdíjat kilométerenként 8 krajcárban állapította meg. Ez pontosan egyötöde volt a postakocsik 40 krajcár/kilométer tarifájának. Figyelembe véve még azt, hogy háromszor gyorsabb és kényelmesebb volt a postakocsinál, a konkurenciát a vasút leterítette. Mindezt a gazdaságosság határain belül. A modernizáció százhatvanöt éve tehát az előcsöbödással haladt karöltve.

Nem érdektelen a technikai paraméterek összevetése sem. Stephenson gőzmozdonya, a Rocket 1829-ben 48 km/órás csúcsebességet ért el. Tizenhét évvel később a pest–váci vasút átlagsebessége 33 km/óra, csúcsebessége 40 km/óra volt. Ma a buda–budapesti vonatközlekedés átlagsebessége 50 km/óra. Hogy százhatvanöt évvel ezelőtt technikai fejlettség tekintetében hogyan álltunk Európához viszonyítva, azt könnyen megállapíthatja a kedves olvasó. A MÁV mai műszaki adatait az angol vagy francia államvasutakéval összevetni már aligha látszik szerencsésnek.

Dr. Dániel József

Ismerkedésem a villannyal

Gyerekkori emlék

Első emlékeim közé tartozik, hogy Baján a Madách Imre utcában laktunk anyai nagyszüleim házában, egy külön álló kis lakásban. Nagyapámék is, mi is petróleummal világítottunk. Az asztalon álló, folyton füstölgő lámpához hajolva olvastam föl nekünk édesanyánk az Én Újságomból az újra meg újra hallani kívánt történeteket.

A nagy utcai lakást Kiss Á. József tanár úr és családja lakta. Tanár bácsi – a gya-

korta náluk lábatlankodó kis gyerek jogán így szólíthatam – a tanítóképző fizikatanára és igazgatóhelyettese volt. Az ő lakásukban gáz világított. A szomszéd ház falán, éppen szemben a Kádár utcával, egy utcai gázlámpa is volt. Minden este jött egy bajuszos bácsi, vállán hosszú rúddal, amelynek végén valami kékes lánggal égett. Ezzel felnyúlt és meggyújtotta a lámpát. Hogy mikor, ki oltotta el, sohasem láttam, én olyankor még mindig aludtam.

Már elmúltam négy és fél éves. Az egyik késő őszi napon óvodába menet láttuk, hogy munkások szorgoskodnak utcánkban. A túldoldali járda mellett szép sorjában keskeny, mély gödröket ástak. Örültem a kido-bált sok sárga földnek, milyen jó lesz abban homokozni – gondoltam. Arról meg éppen-séggel meg voltam győződve, hogy azért alakítják lépcsőzetesen a gödrök egyik oldalát, hogy mi, gyerekek le-fel mászkálhassunk. Azután megnyújtott szekereken nagy

póznákat hoztak. Ezeket hosszú, vékony rudak segítségével a gödrökbe állították, miközben a bácsik egyike hangos „Hóó-rukk” és „Na egyszerre” kiáltásokkal buzdította a többieket. A földet visszalapátolták és jól ledöngölték, majdnem eltűnt mind, amivel én játszhatni reméltem.

Néhány bácsi görbe, karmos vasakat szíjazott lábaira, azok segítségével könnyedén felmásháltak az oszlopokra. Csodáltam ügyességüket. Akkor meg nagyot kacagtam, amikor lábukon e vasakkal furcsa kacsázó járással mentek a következő oszlophoz. Az oszlopokat megfűrták, és pipa alakú vasakat csavartak be, amelyek végén fényes porceláncsigák voltak. Édesanyámmal azokon gyakoroltuk a számolást: fölül három barna, kissé lejjebb öt fehér volt. Majd drótokat húztak ki, és megfeszítve fölötötték a porceláncsigákra. A fényes drótok az őszi napfényben úgy ragyogtak, mint nagyanyám rézbográcsa, amikor lekvárfőzéshez előkészítette.

Házunkkal rézsút, szemben a Kádár utca betorkolásához, olyan oszlopot állítottak, amelynek két terpesztett lába volt, közepén összekötve. Édesanyám magyarázta, hogy olyan, mint a nagy A betű. Erre az oszlopra lámpát is szereltek, kevésbé díszeset, mint a szomszédos házon lévő gázlámpa. A felül zöld, alul fehér tányér közepébe valamit becsavartak. A szerelő bácsi azt mondta, hogy az a villanykörte, s megmutatta, hogy benne az az alig látható vékony kis szál fog világítani.

Azután a szerelők továbbmentek a következő utcákba. Elmúlt a karácsony, az

újév, többször leesett s elolvadt a hó. Míg nem egy este kigyulladt valami abban a villanykörte nek nevezett üveggömbben ott az utcasarkon. Attól kezdve minden éjjel az világított, és a nagy bajuszos gázlámpagyújtogató nem jött többé.

14 évvel később Horváth Iván igazgató úrtól tudtam meg, s azóta rögződött tudatomban, hogy 1927. február 13-át írtak akkor. Azóta van Baján áramszolgáltatás.

Kiss A József tanár úr jó pedagógusként állandóan oktatni igyekezett. Sokszor mondogatta, milyen nagy dolog, hogy végre Baján is van villany, meg hogy ügyes ember Borbíró (Vojnics) Ferenc polgármester és szakértő mérnöke, Horváth Iván, a villamos művek igazgatója. Sokat köszönhetnek nekik a bajaikak.

Tanár bácsiék hamarosan be is vezették a villanyt lakásukba. Az oszlop és házunk között is kifizettek két szál drótot. Az előszoba falára fölcsavaroztak egy fatáblát, rajta két fekete dobozzal. Az egyikről azt mondták, hogy az a villanyóra, amely mutatja, mennyi fogyott az áramból. A helyiségek falára szépen vízszintes és függőleges sorban üvegsigákat csavaroztak, ezekre erősítették fel az összesodort villanyvezetéket. A szerelő bácsi megmutatta, hogy kívül szürke cérna, olyan, mint a cipőpertli, alatta gumi, annak belsejében több szál vékony drót van, abban fog folyni az áram. Nem értettem, hogy mi az az áram, meg hogy hogyan folyik, hiszen a vékony drótokban lyuk sincs, mint kutunk kifolyócsövében, amiből a víz folyik ki.

A helyiségek mennyezetéről lámpákat lógattak le, a konyhában egyszerű zománcernyőset, s szobákban díszes üvegburásat, vagy mai szemmel giccseket, tele függő üvegyönggyel, csillogó üvegprizmákkal, s mindegyikben az a titokzatos valami, az üvegburába zárt csoda, a villanykörte. Sám-lira állva elértem az ajtók mellé szerelt kapcsolókat, s micsoda boldogság volt, amikor elcsavartam a kapcsoló fülét, és felgyulladt a villanyfény! A petróleum- vagy gázlámpát sohasem engedték gyereknek meggyújtani, lám a villanyt szabad. (Érdekes a szóhasználatra is felfigyelni: a petróleum- és gázlámpát meggyújtottuk, eloltottuk, a villanyt felgyújtottuk, leoltottuk, de úgy is mondtuk, felcsavarjuk, lecsavarjuk, vagy felkapcsoljuk, lekapcsoljuk. Csak később terjedt el a szabatos bekapcsoljuk, kikapcsoljuk kifejezés.)

De mi is ez a csoda, a villany? Tanár bácsi próbálta megmagyarázni, hogy mesze, túl a Dunán hegyek vannak, azokban szén, amit a bányászok verejtékes munkával felszínre hoznak. A szenet elégetik, a meleggel gőzt fejlesztenek. A gőz erős, nemcsak a fedőt emelgeti, hanem gépeket is tud hajtani. Ezekben a gépekben lesz az, amit elektromos áramnak, villanynak nevezünk. A mi villanyunkat egy Komló nevű faluban fejlesztik, és onnan vezetékeken hozzák ide. No, ahhoz még évek keltenek, hogy ezt valahogy megértsem!

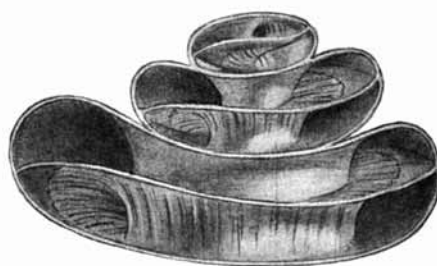
A lakásunkba a következő évben vezették be a villanyt. Mire iskolába kerültem, és első házi feladatként három sor O betűt kellett írni, ahhoz már villany világított.

Petri Pál

Békésy György

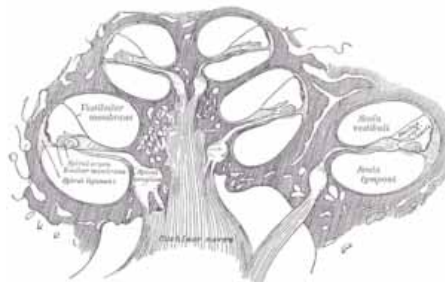
2. (befejező) rész

Az új hallásemélet megértéséhez ismerünk kell a belső fül legfontosabb anatómiai képleteit. A belső fül elemeit a csiga foglalja ivjárataiba. Ez a 35 mm magas, 2,7 fordulatot tevő üreg valóban a csigára emlékeztet. Belsejét két csontos taraj, to-

A csontos csiga tokja megnyitva

vább a közöttük kifizülő alaphártya (membrana basilaris) első és felső járatra tagolja. A bazilár-membrán felett helyezkedik el a Corti-szerv, melyhez 3600 belső és 14 000 külső szőrsejt izesül. A sejtek mindegyikéhez mintegy száz hajlékony,

A csiga keresztmetszete

ostorszerű csáp (cilia) kapcsolódik. A Corti-szerv alakítja a hangrezgés mechanikai ingerét a hallóidegen végigfutó elektromos jellé. Az ivjáratakat ionokban gazdag folyadék, a perilympa tölti ki. A belső fül a középfül irányában természetesen zárt. A csontfalat áttörő ovális és kerek ablakon rugalmas hártya feszül. A harmadik hallócsont, a kengyel az ovális ablakra támaszkodik. Ez adja át a mechanikus rezgéseket a belső fülnek.

Miután Békésy bőséges ismeretet szerzett a fül finom, mikroszkopikus elemeire vonatkozóan, látja, hogy az első kísérleteket felnagyított fülmodellen kell elvégeznie. Rézből téglalap alakú keretet készített, melynek első és hátsó felületét üveg-

lappal zárja le. A lapos, gyufaskatulyához hasonló szerkezet közepén egy vékony gumimembrán húzódik, mely első és felső részre osztja a téglatesthez hasonló eszközt. (A legnagyobb oldallapok készültek üvegből.) Az edény belsejét vizes glicerinnel tölti meg, melybe finom faszénport kever. Ezek szemcséinek mozgása fogja jelezni a folyadék egyébként megfigyelhetetlen örvényeit.

A rézkeret rövidebb oldalán (tehát a legkisebb területű lapon) a gumimembrán alatt és fölött egy-egy kör alakú nyílást munkáltat ki, melyeket vékony gumihártya zár le. A felsőhöz illeszti a hangvillát, mely rezgéseket kelt a glicerindatban. A hosszabbik keretoldalra állított, függőleges helyzetbe hozott téglatestet erős fényforrással világította át, a hangvillát rezgésbe hozta, és az oldatban lejátszódó jelenséget mikroszkópon át vizsgálta. A gumimembrán kilendült, és a hangvillával elentétes végén képződött egy hullám. Ezzel egy vonalban, alul és felül a folyadékban egy-egy örvény is kialakult. Amennyiben a modell helyesen ábrázolja az alaphártya mozgását, a szőrsejteket a megfigyelt kilengés hozza ingerületbe.

A mechanikai szerkezeten végrehajtott kísérlet természetesen csak durván modellezte a belső fülben lejátszódó folyamatokat. Nincs garancia arra, hogy a sokkal bonyolultabb szerkezetű hallószerven az alaphártya ugyanilyen deformálódással reagál a hangingerre. A döntő kísérleteke az Orvostani Intézetből szállított, gondosan kipreparált csigákon végzi el. Mind a torony tetején, mind az alapján parányi ablakot nyit, melyet felragasztott üveglappal zár le. Gondoskodik a csigájáratok erős fényű megvilágításáról is. Mivel a membrana basilaris átlátszó, ezüst porral hinti be, hogy mozgása megfigyelhető legyen. Az ovális ablakhoz ízesülő hallócsontot egy változtatható frekvenciájú elektromágnessel hozza rezgésbe.

Mikroszkópját előbb a felső, majd az alsó ablakkal szemben állítja fel. Az alaphártya deformálódása tökéletesen megegyezik a modell membránján tapasztalttal. Kis rezgésszámnál a felső vége domborodik ki, a rezgésszám növelésekor a hullám fokozatosan az ovális ablak felé tolódik el. Aggályosan alapos természettel bír, ezért a kísérleteit többször, kisebb változtatásokkal megismétli. A végeredmény minden esetben azonos.

A szőrsejtek csilló karjait tehát a kilendülő hártya domborulata hajlítja el, és így keletkezik a hangérzet. A Corti-szerv felső végén elhelyezkedő szőrsejtek a mély, kis

rezgésszámú hangok érzékelésére hivatottak. A spirál mentén lefelé haladva a mind magasabb frekvenciára érzékeny sejtek sorakoznak. A húszezer Herz közelében lévő hangokat az ovális ablak szomszédságában elhelyezkedő sejtek érzékelik. A hallás tehát nem egyszerű rezonancia jelenség, hanem a szőrsejteket érő mechanikai ingert elektromos jellé alakító, bonyolult élettani folyamat.

Békésy szerény, saját tudományos teljesítményének megítélésében visszafogott természet. Ezúttal azonban nincs kétsége: felfedezése új alapokra helyezi a teljes hallásméleletet. Eszközei pontos leírását, a megfigyeléseket és fényképfelvételeket egy tizenhat oldalas cikk keretébe foglalva a legrangosabb német fizikai folyóiratnak küldi meg. A *Physikalische Zeitschrift*-ben a szakma világnagyságai publikálják eredményeiket, egy első-cikk, névtelen kis magyar elektromérnök aligha számíthat megkülönböztetett figyelemre. A szerkesztőbizottság azonban kitűnően képzett, éber és körültekintő szakemberekből áll. Felismerik az eredmények alapvető fontosságát, és a dolgozatot rövid időn belül leközlik. Még meglepőbb a fogadtatás. A folyóiratot elsősorban fizikusok és nem orvosok olvassák. Az élettani akusztikát forradalmasító felfedezés híre azonban a futótűz sebességével terjed a fül-medicina területén munkálkodók körében. Egyetemek, akadémiák, laboratóriumok hívják a cikket jegyző „Georg von Békésyt”, aki megdöbbenően újszerű kísérletekkel adott magyarázatot hatvanöt éve megoldatlan hangérzékelési problémákra. Az Uppsalában dolgozó Bárány Róbert (az 1914-es orvosi Nobel-díj elnyerője) meghívja laboratóriumába. 1931-ben a német fülorvosok társasága Denker-díjjal tünteti ki. Előadás tartására hívják Moszkvába. Vendégül látja az eindhoveni Philips laboratórium azzal a nem titkolt szándékkal, hogy munkatársnak nyerjék meg. Előadást tart Berlinben, és az Akadémia Leibniz-érmével tüntetik ki. Stockholmban szintén megünneplik a sikeres magyart, aki, úgy látszik, meghozta az akusztika számára Kolchisból az aranygyapjút.

Békésy azonban tudatában van annak, hogy elmélete merész és átütő erejű, de még korántsem tökéletes. Gyengéjére maga is rámutat. Kísérleteit rendkívül erős, a fül fájdalomküszöbét tíz decibellel meghaladó hangerősséggel végezte. Jogos a kérdés, hogy az alaphártya ugyanúgy viselkedik-e szelídebb hangingerekénél, mint ennel a brutális gerjesztésnél? Postakísérleti laboratóriumában a tudós azért alkalmaz

extrém erősségű gerjesztést, mert gyengébb ingernél a miniatűr elemek mozgása még négyszázszoros nagyítású mikroszkóp alatt sem figyelhető meg. Elméletének gyenge oldalait látva, a következő tizenhat évben újabb és újabb preparátumokat készít, új kísérleteket végez el, és lépésről lépésre tökéletesíti teóriáját.

Forradalmian új elméletek alkotóit nem mindig fogadja a szakma általános becsülése. Einsteint például a relativitáselmélet néhány eredményéért világhírű elméleti fizikusok tekintik enyhén hibbantnak. Békésy e szempontból a szerencse kegyelt gyermeke. Nimbuszát, nemzetközi tekintélyét jellemzi a következő eset. Az akusztika nagy öregje, S. S. Stevens átfogó munkát állít össze a hallástan fiziológiai ismereteiről. Bár olvasta a magyar tudós minden cikkét, szeretne bizonyos problémákat személyesen megvitatni, egyes kísérletek lefolyását közvetlenül megsemmélni. Így következik be, hogy 1937-ben a hegy megy Mohamedhez. Németül tökéletesen beszélő munkatársa, Newman társaságában ez év nyarán érkezik Budapestre. Két napot töltenek a kutatólaboratóriumban, megsemmélni a világon egyedülálló kísérleti eszközöket, megvitatva a nyitott kérdéseket. A közös tudomány szeretete és a rövid magyarországi tartózkodás oly szilárd hidat épít a magyar és amerikai tudós között, mely tíz év múlva átível az Atlanti-óceánra.

1940-ben Békésyt meghívják a Pázmány Péter Tudományegyetem fizika tanszékére. A professzori státusz nyilván lekötötte ideje egy részét, a Postakísérletin betöltött főmérnöki állását mégsem adja fel. Az ok nyilvánvaló: az intézetben építette ki laboratóriumát. 1944 azonban végzetes csapást mér szellemi műhelyére. Április elején megkezdődnek az angolszász repülőátadások. Egy szőnyegbombázás elcsúszott szegélye végigver laboratóriumán. A maradványokat a Hűvösvölgybe költöztetik át. 1945-ben viszont a különleges műtyürek a szovjet harcosok megkülönböztetett figyelmének tárgyai lesznek. Összegezve: a tizenhat év alatt felépített életmű materiális kellékei, pótolhatatlan feljegyzései szinte teljes egészében martalékaul esnek a háborúnak.

Békésy érzékeny, hiperfinom idegrendszerrel bír, melynek visszajelzései néha túlreagálják a valódi veszedelmet. Ezúttal azonban jó szolgálatot tesz gazdájának. Helyesen látja, hogy laboratóriuma újjáépítésére Magyarország megváltozott viszonyai között nincs remény. Neki viszont a kísérletezés, a makacsul hallgatag termé-

szet titkainak kicsikarása az élet értelmét megadó élmény. Továbbá riasztja egy brutális, ám akkor hétköznapi számító eset. Ügyes és kedves munkatársát, Krenkó Béla műszerész a nyílt utcáról ragadják el egy fogolytranszport kísérői. Darab darab, vélik derék felszabadítóink, és a létszámfogyatékos eltüntetése sorolják be a seregbe a jó kiállítású fiatalembert. Ilyen előzmények után következik be, hogy Békésy, aki huszonkét éve elutasította Svájc nobilis gesztusát, tíz éve nemet mondott nagy laboratóriumok felkínált lehetőségére, elfogadja a Karolinska Intézet vendégprofesszori állását.

A mindössze egy évre terjedő stockholmi tartózkodás nincs híján tudományos eredményeknek. Feltárja például a már elhunyt Bárány Róbert egy sikeres hallásjavító műtét-típusának élettani alapjait. 1947-ben megkapja Stevens meghívását: vegye át a Harvard egyetem fiziológiai akusztika laboratóriumának vezetését. Az állás nem jár előadástartási kötelezettséggel, így nyugodtan elfogadhatja. Békésy ugyanis olvas angolul, beszédértése azonban még korántsem kifogástalan.

Az Unióban töltött évek alatt kutatásait új területekre terjesztette ki. Megkezdte az elektromos jellé alakult mechanikai inger útjának követését. Laboratóriuma a Memorial Hall elnevezésű épület alagsorát foglalja el, Csak szakirodalomból ismert, különlegesen érzékeny műszerek, elektronmikroszkóp, bőseges anyagi keretek és jól képzett munkatársa segítik a parányok világában végzett kutatásaiban. Lehetősége nyílik állatkísérletekre is. A mikroszkóp alatt végrehajtható műtéteket az egyetem ügyes kezű fülorvosai végzik.

Békésy már Magyarországon sejteni kezdi, hogy a fül mechanikai és elektromos energiamérlege nincs egyensúlyban. Pontosabban fogalmazva: az idegi oldalon megjelenő energiának csak töredékét fedezi a csillókarok meghajlítására befektetett munka. A Harvardon lehetősége nyílik pontos kvantitatív mérések elvégzésére. Tengerimalac fülcsigájának alaphártyájára századmilliméter átmérőjű vasgolyót operáltat be. A golyó elektromágnessel megemelhethető. Súlyát ismeri, az alaphártya lesüllyedését mikroszkóp alatt megméri. A befektetett mechanikai munka tehát pontosan kiszámítható. A megfelelő idegrostokba implantált elektródokhoz kapcsolt mérőműszerekkel meghatározta a keletkezett elektromos energiát. Ez több nagyságrenddel haladta meg a befektetett mechanikai munkát. A kísérlet igazolta, hogy a hallásérzet kialakulásánál az ún. trigger hatás

valósul meg. (A trigger a puska elsütő bilentyűje. Az elhúzásához szükséges csekély munka a töltényürben milliószorta nagyobb energiát szabadít fel.) Az energia forrását azokban a biológiai galvánelemekben véli felfedezni, melyeket a belső fülben meg is talál. Vizsgálatai a belső fül elektromos jeleinek megfigyelésében úttörő jelentőségűek. Az észlelt jelenségeket azonban nem tudja egységes elmélet keretében foglalni. Meg kell jegyeznünk, hogy a fül elektromos jelenségeinek átfogó elméletbe történő szintézise máig várat magára.

Az Amerikában töltött második évtized elején nyeri el a legrangosabb dekórumot, a Nobel-díjat. Az orvosi díjra – számos más szaktekintéllyel egyetértve – Stevens is jelölte Békésyt. Megtudja azonban, hogy egyes kutatóhelyek az ő nevét fogják felterjeszteni a döntést meghozó Karolinska Intézetnek. Latba veti minden befolyását, és rábírra jóakarátú kollégáit, hogy álljanak el szándékuktól. Méltatlan szituációnak tartja, hogy a nemes versenyben a hatalmas életművű magyar tudóssal vetélkedjék. Magatartásával az önzetlenség és jellemnagyság örök érvényű mintáját szolgáltatja. A sors nem fogja jutalmazni: úgy távozik el, hogy a méltán kiérdemelt díjat sohasem kapja meg.

Azt hihetnénk, hogy 1961-ben a világhírnév csúcsára feljutott Békésyre nyugodt évek várnak. A sors azonban átállítja a váltót. A Memorial Hallban kitörő tűzvész elpusztítja a laboratóriuma jó részét. Ami épen maradt, azt tönkreteszik az oltószivattyúk. Természetesen kiutalnak számára egy épületszárnyat, ezt azonban újra berendezni az öreg tudósnak alig van energiája. Másrészt egyre elégedetlenebb a Harvard igazgatótanácsának vezetési módszereivel. Összehasonlítja a célorientált amerikai stílust a Postakísérleti hajdani igazgatójának, Paskay Bernátnak liberális gyakorlatával. Nem minden indulattól mentesen írja lesújtó szentenciáját: a magyar főmérnök nobilis nagyvonalúsága jobban táplálja a kutatás szabad szellemét, mint az amerikaiak szűk látókörű praktikizmusa.

A körülmények összjátéka nagyban hozzájárul ahhoz, hogy 1965-ben elfogadja az USA ötvenes sorszámú szigetálmának meghívását. Hawaii egyetemi katedrával és egy teljesen berendezett laboratóriummal kínálja meg a világhírességet. Nem tipikus döntés, hogy valaki hatvanhetedik évében vállaljon ilyen jelentős életmódváltozást. A négyezer métert meghaladó vulkánóriásokkal koronázott szigetcsoport a dátumvonal közelé-

ben fekszik. Kellemes klímája, csodás tengeröblei, dús növényzete turistaparadicsom rangjára érdemesítik. Az egzotikus szépségekre fogékony Békésyt elbűvöli a Honolulu övező dús vegetáció.

Új laboratóriumában folytatja azokat a kísérleteket, melyek az idegérzetnek agyközponti információvá alakulását vizsgálják. Mivel a fül és a hallásközpont közötti folyamatok nem hozzáférhetőek, más érzékszervek működését és ingertovábbítási módját kezdi kutatni. Feltételezi ugyanis, hogy az információ-átadás folyamatában van hasonlóság. Tanulmányozza például a bőr fájdalomérző idegvég-készülékeinek ingertovábbítási rendszerét. Vizsgálja az ízlelőbimbók működését is. Mindkét szervnél felfedez az ingertovábbítás módjában olyan törvényszerűségeket, melyeket halláseméletének tökéletesítésére alkalmasnak talál. Kutatásainak befejezésére azonban már nem ad lehetőséget a sors.

Békésy eredményeit folyamatosan publikálja. A konferenciákra, előadás-sorozatok tartására szóló meghívások soha nem látott bőséggel záporoznak. Négyhetes kurzust tart Buenos Airesben, majd Cordobában lép előadói pulpitusra. Díszdoktorrá avatja mindkét város egyeteme. Tapasztalja, hogy a Nobel-díjjal koszorúzott világhírnév mily magasra tornyozhatja a népszerűség hullámain. Érdekes, hogy a szerény, a nyilvános szerepléstől húzódozó tudós ezúttal boldog derűvel szemléli a latin vérű nép ovációját. Visszatér az Unióba is, 1970-ben pl. Los Angelesben tart három előadást. Meghívják Bostonba és New Yorkba. Hazarepül Európába, hogy Halle és Koppenhága egyetemlein tartson előadás. Meginvitálja őt a Nyugat irányában ekkor még meglehetősen zárkózott Kína is.

A hetvenedik éve közelében járó, sőt azon túllépő Békésy meglepő vitalitással vállalja a tudományos missziókat és veszi tudomásul életműve megérdemelt elismerését. Pedig 1970 táján már látja a sötét sejtelmektől árnyalt jövőt. Növekvő bélbántalmait 1968-ban orvosai operáció útján kívánják megszüntetni. A műtőasztalon azonban kiderül, hogy a sebész szikélének ezúttal a leggonoszabb ellenféllel kell felvennie a harcot. Bár a gócon kívül gondosan igyekeznek kiirtani az áttéteket is, a kirurgia sikerét csak az idő igazolhatja. A professzor látszólag szépen gyógyul. Az életerő e fellobbanásának idejére esik említett körútjainak egy része. 1971-ben azonban a jelentkező tünetek kétségtelenül teszik: a metastázisoknak csak egy részét sikerült kioperálni. A következő műtét

már arra hivatott, hogy a beteg számára valamelyest biztosítsa az emberhez méltó életet. A gyógyszeres orvoslás csak a fájdalom mérséklésére szorítkozhat. Megdöbentő az a heroikus erőfeszítés, mellyel szembeszáll az elmúlással, és még 1972-ben is folytatja laboratóriumi kísérleteit. Pedig betegsége kezd végzetesen elhatalmasodni. A hatórás intervallumra méretezett morfiumadag csak két órányi időtartamra biztosítja az enyhítő euróriát. Intellektusának hajtóereje, a tudományos kutatás ösztöne még végső hónapjaiban sem csillapul. Utolsó dolgozatában a morfiumhatás önmagán megfigyelt mechanizmusáról értekezik.

1972 áprilisának elején ismét a klinika gondoskodására szorul. Utolsó levelét – melyet édesanyjának ír – 12-én veti papírra. Ennek befejező mondata: „Isten veled, Anyám, ha valami biztosat tudok, írni fogok.” Másfél hónapig él még. Hetvenharmadik születésnapja után tíz nappal, június

13-án a sokat szenvedett szív megáll. Em-lékét nem őrzi sírkertben márvány obeliszk. Végakarátának megfelelően hamvait a sokszor megcsodált színpompájú ősan-ya, az óceán fogadja hullámaiba.

A különös sors, melyről a cikk elején írtam, teljes körré zárult. A hallószerv finom elemeinek működését orvos aligha fedezhette volna fel. Azok a különleges, érzékeny és miniatűr műszerek, melyek a vizsgálathoz szükségesek, a fizika eszköztárába tartoznak. Az anatómus csak a fülpreparátum szerkezetének feltárásáig juthat el. A fizikus viszont pontosan ezekben az ismeretekben járatan. A fizioiógiai akusztika szerencséjére Békésy oly fogékony szellemű, magas intelligenciájú autodidakta, aki képes a megfelelő anatómiai tudás elsajátítására. A modern hallásemélet megalkotásának tehát szükséges előfeltétele volt a magas fizikai és matematikai képzettség és bizonyos orvosi ismeretek egyidejű birtoklása. Így következett be,

hogy az orvosi Nobel-díjat 1961-ben olyan fizikus nyerte el, aki a sikert kiérdemlő tanulmányai jó részét Békésy György m. királyi postafőmérnök aláírásával publikálta.

A magyar akusztikus kutatásai előzmény nélküliek. Nem továbbfejleszt, hanem önállóan alkot meg egy eredeti, színporkázóan ötletes kísérleti metodikát. A belső fül mechanikai működéséről megalakított új kép teljes mértékben a saját eredményeinek összefoglalásán alapul. „Valóban a természet volt, amely kigondolta a bonyolult, tekervényes hallásátalakítót, és beásta mélyen a legkeményebb csontba, az ember testébe; de Békésy olyan ügyes és gyakorlott szakértelemmel hatolt be a le-rejtettebb zugába, és állapította meg működési elveit, hogy úgy látszik, a modern fül valójában inkább Békésy találmánya, mint a természet nyugodt fejlődéséé” – mondta ötven évvel ezelőtt Stevens az Amerikai Akusztikai társaság ülésén.

Dr. Dániel József

„Ha életünk során csak egyszer tudunk segíteni, már megérte, hogy vagyunk.”

Ez a gondolat hajtja előre városunkban a Havária Katasztrófaelhárító Közhasznú Egyesületet, amely ma már 19 éves múlttal büszkélkedhet. Az Egyesület segítségére mindig számíthatunk, ha a vízben vagy a vízen valaki bajba került, nemcsak Baján, hanem egész dél-magyarország területén is.

Történetük az egykori műszaki laktanyában kezdődött, ahol az Egyesület elnö-

ke és jó néhány tagja katonai szolgálatát teljesítette. Ott sajátították el a bűvármesterség alapjait. A laktanya 1991-es bezárását követően maradtak helyben, és folyamatosan fejlesztve tudásukat megalakították a Honvéd Búvár Klub bajai tagszervezetét. Vízi mentő tevékenységüket ebben az időben kezdték meg. Nem felkérésre, nem unszólásra, hanem önként!

Azóta több mint 150 vízi balesetnél és árvízvédekezéseknél működtek közre, a tűzoltósággal és a katasztrófavédelemmel. Akkoriban egyáltalán nem kaptak működésükhöz támogatást, csak humánumból cselekedtek. Saját felszerelésükkel, saját szabadidejükben, saját költségükön. Ha szükség volt rájuk, mentek éjjel-nappal, télen-nyáron. Igazából köszönetet sem várva tették dolgukat a közért, a bajai emberekért, értünk, gyermekeinkért.

2005-ben több mint harminc fővel nonprofit szervezetté alakultak Havária Katasztrófaelhárító Közhasznú Egyesület néven, Hazánkban ők ez egyetlen katasztrófa-védelemmel foglalkozó nonprofit egyesület.

Alapszabályukban önként vállalták a segítségnyújtást ár- és belvízvédelem esetén, vízi mentési feladatok végzését, közreműködést a vízi veszélyhelyzeti nevelés, oktatás, ismeretterjesztés területén, részvételt a katasztrófák elleni védekezésben.

Sajnos, az elmúlt esztendőök bővelkedtek a vízi balesetekben és árvízi védekezésben. A 2010. évet talán a katasztrófák évének is nevezhetjük. Legismertebb mentésük a mohácsi kompnál 2007-ben történt tragédia. Itteni hősi mentésüket a Bács-Kiskun Megyei Katasztrófavédelmi Igazgatóság lakosság védelméért kitüntetéssel ismerte el. A médiában kevésbé publikált szörnyű események-

Téli mentési gyakorlat

Árvízvédelmi segítségnyújtás

nél az egyesület tagjainak számos esetben kellett beavatkozniuk. Tették ezt gyorsan, késlekedés nélkül, ahogyan ezt annak idején

megtanulták. Baja város 2009-ben "Baja Kistérség Katasztrófavédelméért" elismerést adományozta az egyesületnek.

Az egyesület tagjai a vízi mentő tevékenységen túl minden alkalmat megragadnak arra, hogy a tanulóifjúsággal megismertessék ezt a szép sportágat, és megtanítsák őket a vízben való tartózkodásra és mások mentésére. Számos bemutatót, kiállítás rendeztek, ahol a fenti tevékenységüket bemutatták.

Részt vettek a város nagyrendezvényeinek vízi biztosításában: EFOTT, motorcsónakvilágbajnokság, Schirilla György úszása. Sokat tettek környezetünk, a Sugovica medrének és partjának tisztításáért is, minden évben víz alatti szemétyűjtést szerveznek és bonyolítanak le.

Meggyőződésünk, hogy kiérdemelték és kiérdemlik a lakosság megbecsülését azért a cseppet sem veszélytelen, önkéntes feladattá vállalásukért, melyet értünk folytatnak. Munkájukat és mentéseiket a honlapjukon (www.havari.net) megtekinthetik. Kérem önöket, hogy adójuk 1%-ával támogassák munkájukat, hogy továbbra is segíteni tudjanak. Adószám: 18368716-1-03, bankszámlaszám: 52700086-20052548-01100011

Szathmári Zsolt
az Egyesület elnöke

Emlékezés Sulyok János Ignác tanár úrra

Az idén száz éve, 1911-ben született az a nagyszerű ember, aki ugyan csak tizenkét évet töltött Baján mint ciszterci tanár, de ez az idő elég volt arra, hogy a bajaiak örökre szívükbe zárják. Több évtized után is, ha időnként megfordult Baján, annyi látogató kereste fel, hogy csak nehezen lehetett néhány percre a közelébe jutni.

Sulyok János 1911. január 27-én született Székesfehérvárott, ott végezte első tanulmányait, és ott érettségizett 1929-ben a ciszterci rend Szent István Gimnáziumában. Érettségi után a ciszterci rendbe lépett, ahol az Ignác rendi nevet kapta. 1935-ben szentelték pappá. 1937-ben latin és francia középiskolai tanári oklevelet szerzett. Egy évi apáti titkárság után 1938-ban Baján kezdte meg középiskolai tanári működését, és 1948-ig ott tanított, amíg a gimnáziumot nem államosították. (Teljes középiskolai tanári működése Baján zajlott le.) 1944-ben, mikor az oroszok bevonultak Bajára, azon kevés ciszter tanárok egyike volt, akik maradtak.

1944 ősztől a gimnázium ideiglenes igazgatói posztját töltötte be, míg dr. László Vince vissza nem tért. 1946-tól 1948-ig az általános iskola igazgatója volt. 1950-ben az AVH a többi Baján tartózkodó ciszter tanárral együtt Kunszentmártonba, egy ottani

kolostorba deportálta. Szabadulása után, mikor a ciszterci rendet feloszlatták, Székesfehérvárra tért vissza, ahol 1950-től 1952-ig szeminárium tanár volt. 1952-től a püspöki levéltár, majd könyvtár igazgatója is lett. Emellett 1950-től 1960-ig a Nagybaldogasszony plébánián, majd 1960-tól 1990-ig Maroshegyen segédlelkész. A rendszerváltás után, mikor a ciszterci rendet visszaállították, visszaköltözött Zircra, ahol 1991-től 2000-ig az apátság perjeli tiszteletét töltötte be, mellette 2006-ig a Szent Bernát Hittudományi Főiskolán tanított. Zircról is még hosszú ideig, hetenként 1-2 napra, visszatért Székesfehérvárra, ahol folytatta a könyvtár igazgatását. 2006. szeptember 6-án adta vissza nemes lelkét Teremtőjének.

Sulyok Ignác mint tanár a lehető legtöbbet nyújtotta tanítványainak. Lelkesen és alapos szakértelemmel végezte munkáját, órái élvezetesebbek és sikeresek voltak, igaz, nem sajnálta rá az időt. Korán kelt és sokszor késő éjjelig dolgozott. Mikor néha későn mentem el az ablaka alatt, az még világos volt. Az ő tanításával elsajátított francia tudásomnak köszönhettem franciaországi szerencsém, mert ezáltal ismerem meg mindjárt megérkezésem után jövendő feleségemet, aki egész itteni életem során, 52 éven át boldoggá tett.

Bajai éveim alatt a tanításon kívül a Szereteházzal is foglalkoztam, ahol minden reggel 6 órakor szentmisét mondtam és lelki gondozásban részesítettem sok öreg, megrokkant embert.

A fiúkhoz a cserkészeten belül még közelebb kerültem, mert a gimnázium 157-es Damjanich cserkészcsapatának parancsnoka volt. Mivel az ifjúságra nagy hatást gyakorolt, 1948 után az AVH árgus szemekkel figyelte tevékenységét, és többször is fenyegető figyelmeztetést kapott. Megértő, finom lelkével vonzotta a fiatalokat, és sok diáknak, fiúknak, majd később a vegyes időben sok lánydiáknak is megértő lelki vezetője volt. Jómagam még Franciaországból is levélben kértem tanácsait problémáim esetén. Rengeteg volt diákjával tartott kapcsolatot levelezéssel keresztül. Én 49 év alatt több mint 100 levelet váltottam vele. Néhány volt barátommal az ő jóvoltából vehettem fel a kapcsolatot. Sok volt tanítványával később baráti viszonyba kerültem, velük tegeződtem is. Ebben a megtiszteltetésben én is részesültem.

Ő volt az a tanár, aki legtöbbször vett részt volt diákjai érettségi találkozásán, viszont az ő jubileumain (arany- és gyémántmiséjéért) számos volt bajai diák volt jelen. Volt diákjai közül sokat eskettem, gyermekeiket keresztelte, és számosat készített elő a végső nagy útra.

Személyesen nagyon közel álltam hozzá. Míg Baján volt, rendszeresen jártam hozzá, Kunszentmártonban is meglátogattam, majd mikor Székesfehérvárra került, sokszor kerestem fel lakhelyén, a püspöki palotában. Börtönből való szabadulásom után nem volt alkalmunk találkozni, de már jugoszláviai menekültként levelezni kezdtünk, ami rá nézve nem volt veszélytelen. Első levelemre így válaszolt:

Kedves jó Karcscikám!

Rég nem olvasott soraidnak nagyon örültem. Ez némileg kárpótolt az elmaradt személyes találkozásért, amelyre tudom, hamarosan sor került volna, ha körülményeid nem változnak.

Lépésedért ne tégy szemrehányást magadnak, hisz nem a kalandvágy vagy a könnyű élet lehetősége készítetett rá.

Kornél bácsin és Édón keresztül értesültem sorsod alakulásáról s a továbbiakban is szeretettel és imádsággal kísérem figyelemmel életed további bontakozását. Isten segítségével és fegyelmezett, kemény akaratod meghozza majd a várt eredményt. Ha szeretteid levelébe beteszél időnkint néhány sort számomra is, örülni fogok neki.

A régi meleg szeretettel kísérek imáimbán életed útján.

Náci bátyád

Mikor 30 évi távollét után először hazamehettem, természetesen elsőik között találkoztam vele. Meghatódva, örömmel borultunk egymás nyakába, ünnep volt az mindkettőnk számára. Ezután minden magyarországi utunk alkalmával meglátogattuk Székesfehérvárot, majd később Zircen. Sulyok atya feleségemet is jól ismerte és szerette, hiszen tudott vele franciául beszélgetni. Egyik székesfehérvári látogatásunk alkalmából a püspöki könyvtár néhány értékes „gyöngyszemét”, középkori kódexeket mutatott nekünk.

Sajnos, utolsó éveiben betegsége miatt sokat szenvedett, amit hősies türelemmel viselt. Leveleiben többször beszélt betegségéről. Mikor meglátogattuk, mindig kedvesen és szívesen fogadott. Kilencvenöt évet élt teljes szellemi frissességben. Utoljára halála előtt három hónappal látuk, ekkor már fáradtnak látszott, és sajnos hamarosan megkaptuk az értesítést haláláról. Mélyreható tudásával sok ember tiszteletét és mindig példamutató szerénységével, szeretetteljes kedvességével, szolgálatkészségével rengeteg ember szeretetét tudta meghódítani, akik emlékét sohasem fogják elfelejteni.

Dr. Kosztolányi Károly

Szieb Márti – Mártikám

Szieb Márti-Mártika tetszik nekem, jószágom ő és kincsem, életem.

Szieb Márti-Mártikám valaha rég nekem adta szíve jó melegét.

Mártikám! Arcod, kedves mosolyod emléke bennem lüktet és sajog.

Emlékeimben, drága hitvesem,

így élsz: sudáran, szépen, kedvesen.

Megőrzi híven az emlékezet

orrocskád rajzát, karcsú kis kezed,

amellyel híven áptoltál, ha tört

tagjaim égtek, forró láz gyötört,-

megőrzi tiszta szemedben a fény

játékait, a körmöd peremén

fehérlő holdat, ajkadat beszéd

közben, ismerős lépteid nesztét

s szeretett hangod. Szinte hallani,

amint meghitten szólítasz: „Tomi”.

Mártikám édes, úgy szerettelek,

mint édesanyját elveszett gyerek,

ki attól fél, többé nem látja Őt.

Iffjú szerelmem lángja egyre nőtt,

miként makacsul a pálmafa nő,

sújtja bár hőség, verje jégeső,

s az elsuhanó éveknek során

királynő lettél szívem trónusán.

A trón üres már. Csönd van, néma csönd.

A szép királynő halkán elköszönt.

Óröl a bánat, szememből a könny

sós árja ömlik, langyos vízözön,-

öröl a bánat, csak lézengek én.

Jaj! Hová tűntél, drága kicsikém?

Hová tűnt arcod, a kedves mosoly?

Hol van gyöngy körmöd holdacskája, hol?

S hűséges szíved melegét vajon

érezik-e ott, a másik oldalon?

Nékem az a jó, éltető meleg

nagyon hiányzik. Fázom nélküled,

s hogy lelkem meg ne bénítsa a fagy,

jöjj vissza hozzám, kedves. És maradj.

Álmok mélyéből érkezz: ülj ide

magányba süppedt ágyam végibe,

asszonyi kézzel cirógasd fejem,

nyugtass, vigasztalj, beszéljess velem.

Mondd el, mitől kell tartanom, ha majd

elhagyom én is a földi talajt,

s kihasználva a Nap heves szelét,

vitorlázom az űrben tefeléd.

Figyelmeztess a veszélyekre, vagy

aggódom hasznos tanácsokat adj:

miként hajózzam a dagályban, és

hol sikerülhet jól a kikötés.

Szólj édes szüleink s a Nagy Család

hogylétéről is pár szót legalább.

S im, ahogy mindezt végiggondolom,

enyhül a görcsös kin, a fájdalom,

és kétségeim búskomor egén

tűzpoint gyúl ki: a krisztusi Remény.

Ködös a túlpart, az emberi szem

nem lát odáig. Ám érzem, hiszem,

hogy bizakodó szívvel vársz reám,

s én rád lelek, Szieb Márti-Mártikám!

Ha üt az óra, bátran indulok,

tarka zászlóm a napszélben lobog.

Vitorlásomnak párja nem terem,

barázdát húz az égi tengeren,

s a célba fut, hol izgatott tömeg

tolong, figyelve büszke röptömet.

És partot érek. Tapsoltok ti mind:

a Nagy Család, Te, édes szüleink.

Vidám morajjal telik meg a lég,

lesz ölelgetés, kézfogás elég,

szülői csókok, üdvözlés megint,-

aztán minden szem kettőnkre tekint,

s a sokaság hön élteti a szép

királynőt, aki ismét trónra lép.

Én meg sugárzó arcodat lesem:

itt állsz sudáran, szépen, kedvesen,

s nevensz rám, mint a Földön egykoron.

Magamhoz vonlak, véd erős karom.

Hatalmas ünnep! De mikor a menny

egén a Vénusz csillag megjelen,

véget ér ez is. Kiürül a tér;

s ki-ki mennybéli hajlokába tér.

Minket lakodba csillagfény vezet.

Kezemben tartom karcsú kis kezed,

menyei ösvényeken ballagunk,

nevetünk, sírunk, szólunk, hallgatunk.

Vendégünk nincs, az Úr maradt velünk.

Házikód előtt letérdepelünk,

és megköszönjük Néki a csodát,

hogy találkoztunk újra ideát.

Lelkünk kitarul: szeret, hisz, remél.

Gyönyörűséges, illatos az éj,

énekző csendül messzi valahol.

Könnyű fejecskéd vállamra hajol,

s egymásnak örvend Márta és Tamás.

Mert lesz Új Élet. Lesz Feltámadás.

Szieb Márta-Mártika tetszik nekem,

jószágom ő és kincsem, életem.

Szebényi Tamás

Gyepűrózsa

Pusztai árvalányhaj

Tavaszi hérics

Tavaszi kankalin

Ernyős sárma

Salátaboglárka

Az évszakok és virágos növényeik

(Tavaszi)

Hazánk olyan helyen van a Földön, ahol a négy évszak többé-kevésbé törvényszerűen váltakozik. A Nap évi járásának megfelelően a csillagászati tavasz március 21-től június 22-ig tart. A meteorológiai tavasz három héttel korábban (március 1.) kezdődik és korábban is (május 31.) fejeződik be. Melegítő égítüstünk ezen idő alatt az Egyenlítő és a Baktérítő (északi szélesség 23,5 foka) közötti földi felszínre küldi merőlegesen sugarait. Március 21-én az Egyenlítő felett delel a Nap merőlegesen (90 fokos besugárzás), majd három hónap múlva (június 22-én) a Ráktérítőn lesz legnagyobb a melegítő hatása. A felszín, illetve a levegő hőmérséklete döntően a napmagasság egyenes arányában változik, amely szabályosságot a mobil levegő hideg vagy meleg frontjai zavarhatják meg. Ezeknek következ-

ményeként a tavaszi hónapok átlaghőmérsékletei olykor felcserélődhetnek: a március melegebb lehet az ápriliséknél, a május júniusnál. A havi középhőmérséklet ingadozása gyakran elérheti a 8-10 Celsius fokos különbséget. Megemlítendő extra értékek: 1926. április 25-én 33,6 °C (éves csúcshőmérséklet Debrecen határában), 1952. május 22-én: -7 °C (talaj menti fagy Siklóson).

A virágos növények a hőmérséklet függvényében bontják ki szirmaikat, azaz a sokévi átlagtól eltérő hőmérsékletek drasztikusan módosíthatják a virágnyílást. Képes illusztrációnk a tavaszi hónapokban készült felvételek környékünk virágzó növényeiről.

Dr. Laki Ferenc

Sárga nőszírom

Mezei margitvirág

Mocsári gólyahír

Szibériai nőszírom

Richter Ilona képei előtt

Tegnap, március 15-én, egy verőfényes szép tavaszi napon sétáltunk Farkas Ábel-lel, az unokámmal a Szigeten. Élveztük a napsugarat. Ábel előrehajolva nézte a babakocsi forgó kerekét, én nézem, amit ő néz. Ekkor láttam meg egy százszorszépet. Letéptem a csöppnyi virágot, megmutattam a gyermeknek, aki felé nyúlt, de még nem adhattam neki, féltem, megeszi...

Az apró virágról és a vízről eszembe jutott Ilonka és Toncsi, s az is, miként fogom rendezni érzéseimet és gondolataimat holnapra, azaz mára, a Richter Ilona műveiből nyíló, Schmidt Antalhoz kapcsolódó kiállítás megnyitójára.

Átnéztem és átgondoltam a túlpartra. Köhegyi Miska sétált panyókára vetett kabátjába, s jellegzetes hangján átszólt: – A Sziget fáit aztán ki nem vágjátok! – Hosszú, vékony alak jelent meg, és rekedtes-fátyolos hangján figyelmeztetett: Aztán Zsuzsa, tanítsa meg ezt a gyermeket igaz bajai módjára halászlét főzni, még ha maga nem is tud!

Kass János is integetett fekete ingébe, s azt mondta: Szeretem a bajai múzeumot. Itt még a takarítónő is más. – Feltűnt mögöttem Richnovszky Andor, párat belefejejt a labdába, majd átkiáltott: Legyetek példamutatóak! – és köhécselve továbbment. Mackós járásával ott sétált Mezei Lajos is, és mosolygós hangján figyelmeztetett: Ne

feledd! Nagy András ismerte a város természetét. Ismerte, mert ismerni akarta.

Halk dallam úszik át a vízen. Cseh Tamás ott állt két gitárral a Túlso parton, és az énekmondó így szólt:

Én már úgy vagyok jól, ahogy így vagyok

Én már nem leszek másik,

Matatni szeretek, álmodok

Egész kipusztulásig...

Átintegetett még Herceg János a Délvidékről, Schwalm Pali bácsi is dúdolt valami sváb nótát. – Érzélgős vagy, indián öregaszszony! Inkább menj a wigwam elé pipázni! – dörrent rám Kelemen Marci hangja.

Kezemben az agyongyűrt százszorszéppel ballagtunk tovább, amikor Schmidt Toncsi szólított meg, s azt súgta: Richter Ilonkáról kell holnap beszélned! – Igaz, de akik most átszóltak, mind közös ismerősök, barátok.

Közös... Mi lehet közös Richter Ilonában és Schmidt Toncsiban? Egy emberöltő, egy generáció választja el őket egymástól... Mégis, ahogy a természet mikroszkopikus lényekre figyelnek, úgy figyelnek az emberre is. A másik ember gyakran fontosabb számukra, mint saját maguk.

Toncsi az elektronmikroszkóp alatt készült felvételekkel mutatta meg a szemnek láthatatlan élet sokszínű pompás világát, Richter Ilona lerajzolta azt, hiszen „a ter-

mészet a végtelen alkotó végtelen szépségét hordja. Az emberi készítmények a véges alkotók különböző szépségű művei” – írja Weöres Sándor. Richter Ilona a végtelen alkotó műveit kivételes szépségben mutatja meg.

Elmondja rajzban, akvarellben, hogy az elpusztításra ítélt gyomnövény milyen csodálatos; mennyi életet hordoz még egy baltára váró szőlőtöke; mennyi szépség van a babbüvelyben és termésében, a mák gubójában, a mákszemben... Alkotásaiban megbújva látjuk Őt magát is, a levélbe burkolózó apró kis sünt, aki olyan, mint a szelídgeszenye: szúrós, de nem támad, hanem védekezik a gyakran kegyetlen, lelketlen világ ellen.

A Nagy István Képtár előterében látható alkotásokat a Munkácsy-díjas, sok nemzetközi kitüntetésben részesült művész a Schmidt Toncsi írásait közétevő kötet megjelentetésére ajánlja fel. A szépséges alkotások mindkettőjüket, közös értékrendjüket, barátságukat szimbolizálják. Egy ilyen Ilonka-képpel az otthonunkban jó felébredni, napsugarassá teszi a mindennapokat.

Richter Ilona és Schmidt Antal közös kiállítását láthatják. Olyanok ők, „kiknek nevük a ruhájuk, fejüket szárnyuk alá rejtik, s visszabújnak álmaikba.” (Weöres Sándor)

Merk Zsuzsa

Vendégtanárként Marosvásárhelyen

A bajai III. Béla Gimnázium és a marosvásárhelyi Bolyai Farkas Elméleti Líceum, valamint az ezzel egy épületben működő, de önállósult Református Kollégium testvériskolai együttműködése lassan egy évtizedes múltra tekint vissza. A főleg Bajára került marosvásárhelyi értelmiségiek kezdeményezésére létrejött kapcsolatfelvétel első bizonytalan lépései után az együttműködés mára számos közös program forrása lett. Először a testvériskolák között hagyományosnak mondható diákcsereprogram indult meg, amelynek során nagyjából egy buszra való bajai diák töltött el néhány napot a Bolyai városában, majd a következő tanév elején az akkori vendéglátók viszonzták a látogatást. A látogatások ideje alatt volt alkalom tanórák látogatására, közös kirándulásokra, egymás iskolájának, oktatási rendszerének jobb megismerésére is, és az évről évre részt vevő diákok révén mára olyan baráti

kapcsolatok is kialakultak, amelyek túlnőttek az iskolai kereteken.

Az intézmények vezetősége az elmúlt tanév végén állapotodott meg elyben arról, hogy az együttműködés új formáinak is teret ad, és a már korábban is tervezett, de meg nem valósított cseretanári programról is megegyezés született. Ennek értelmében minden tanév során 2-2 pedagógus lehetőséget kap arra, hogy egy héten keresztül a partneriskolában próbálja ki képességeit. A megállapodás értelmében ugyanazon szakterület tanárai dolgoznak a másik intézményben, de nem egyidejűleg, hanem egymás munkáját is segítve. Ennek megfelelően 2010 novemberében a lapunkban könyve révén már bemutatott Kálmán Attila történelem- és Horváth Éva matematikatanár töltött el egy hetet a III. Béla Gimnáziumban, és olyan témáról (az erdélyi magyarság helyzete a két világháború között), illetve módszerekről (élménypeda-

gógia) adtak számot, amelyek révén új színekkel gazdagították oktatásunk palettáját.

Ez év márciusában – Steingárné Molnár Mária matematika szakos kolléganőmmel együtt – én képviselhettem a III. Béla Gimnáziumot Marosvásárhelyen, ahol március 20. és 26. között számos órát adtam, hallgattam, és több tanulságos tapasztalatot szereztem. Erdélybe utazni ma is nagy élmény, ha már nem is jár olyan izgalommal, mint az 1980-as, 90-es években, amikor mindig lehetett aggódni a román határőrök kellemetlen kérdései vagy a határátkelés, vámvizsgálat izgalmai miatt (főleg, ha az embernél történelemkönyvek vagy Erdélyről szóló magyar szemléletű olvasmányok voltak). Ma szerencsére csak az aránylag hosszú (de a lehetőségekhez képest kellemes) buszos utazás kényelmetlenségeit kellett átvészelni ahhoz, hogy megérkezzünk Maros megye székhelyére. Amikor először jártam ebben a városban –

még a 90-es évek elején lehetett –, meglehetősen más kép fogadott, mint manapság: hiába volt akkoriban is a város lakosságának fele magyar nemzetiségű, alig lehetett magyar feliratokkal találkozni, és bennem akkoriban a település (nyilván az ember emlékezetében megőrzött 1990-es magyarellenes pogrom emlékével) inkább félelmet keltett, és akkoriban egy erdélyi út afféle időutazásra is emlékeztetett. Szerencsére mindennek már legutóbbi látogatásaimkor sem éreztem semmi nyomát; a város kultúralt közepvárossá fejlődött, ahol magyar szóval is könnyedén lehet segítséget találni. Marosvásárhely belvárosa aránylag jól megőrizte az előző századelő patináját, a jórészt akkor emelt régi épületek és a forgalmas főtér azonnal rabul ejtik a látogatót. Magánemberként és a diákcseraprogram kísérőtanáraként is jártam már többször a városban, így az maga nem szolgált sok újdonsággal, ám a feladat annál izgalmasabbnak ígérkezett, hiszen nem tudhattam, milyen fogadtatásra számíthatok az ottani diákok részéről: vajon a „tápos magyart” vagy a tanárt látják majd bennem?

A Bolyai Farkas Elméleti Líceum Erdély egyik legpatinásabb középfokú oktatási intézménye; jogelődjét még 1556-ban alapították. Mai helyére (ha nem is a mai épületébe) 1602 körül költözött, miután az Erdélyt dúló Giorgio Basta császári tábornok a Vártemplom azon részét is elpusztította, amely addig az iskolának otthont adott. 1718-tól emelkedett az iskola (református) kollégiumi rangra, s az intézmény

A két Bolyai szobra az iskola előtt

A Bolyai Farkas Líceum és a Református Kollégium épülete ma

egészen 1948-ig a kálvinisták irányítása alatt maradt, mialatt neves diákok tömegeit képezte ki, és az erdélyi szellemi élet számos kiválósága volt az oktatója. Az intézmény 1957-től viseli egykori tanára, a világhírű matematikus és drámaíró, Bolyai Farkas nevét. A sokáig teljesen magyar nyelvű iskolában 1960-2005 között román tannyelvű osztályokat is indítottak; az 1990-ben kirobbant marosvásárhelyi zavargások egyik kiváltó oka éppen az volt, hogy a helyi magyar közösség az eredeti állapot helyreállítását követelte – ez azonban csak másfél évtized múltán valósulhatott meg. Az intézményben 2003 óta elemi iskolai oktatás is folyik, így a legkisebbektől az érettségizőkig minden iskolás korosztálynak hely ad. Az iskola ma abban az 1909-ben átadott, a városközpontban található épületben működik, amely a város legendás polgármestere, Bernády György hivatali ideje alatt készült el. (Az egész belváros nagyrészt Bernády polgármesterisége idején nyerte el mai arculatát.) Az impozáns építmény a maga régiességében is eleganciát sugároz; bár belső tereire, az iskolapadokra és a taneszközök egy részére ráférne némi modernizáció, ugyanakkor tetszetős, hogy a tantermekben még ott állnak az évtizedekkel ezelőtt készült cserépkályhák – még ha ma már gázzal fűtik is őket. Az intézmény falain látható sok évtizedes tablók pedig azt is megmutatják, hogy az 1920-as években nem volt nagy különbség az anyaországi és a romániai magyar diákok között; szinte pontosan

ugyanolyan (növényi motívumokkal díszített) tablókat látni ott is, mint amilyeneket a III. Béla Gimnázium nemrég megjelent gyűjteményében is felfedezhetünk. Egyes vélemények szerint ugyan az iskola vesztett egykori fényéből, ám az erdélyi nagyváros oktatási intézményei között ma sem kizárólag csak a múltja miatt övezheti tisztelet az intézményt.

A magam részéről történelemórák megtartására vállalkoztam, ám az hamar világossá vált, hogy az itthon használt módszereimmel és tananyaggal ott nem sokra megyek, mivel egészen más tantervvel és óraszámokkal dolgoznak, ráadásul a tárgy súlya is jóval kisebb, mint Magyarországon. (És persze rövid idő alatt végezni is kellett a mondandómmal.) Az átlagos vásárhelyi gimnazistának mindössze heti egy történelemórája van, és bár van magyar nyelvű tankönyve, az nem más, mint az aktuális évfolyamban használt, ráadásul nem is a legmodernebb szemléletű román tankönyv fordítása, amely a magyar történelemmel egyáltalán nem foglalkozik, de a közép-kelet európai régióról általában is keveset ír. (Ráadásul a tanárok munkaközösségének, a katedrának nincs választási lehetősége, a tankönyvet „felülről” írják elő, és – ellentétben például Szlovákiával – magyarországi tankönyvek használatára sincs mód.) Így aztán a magyar nemzetiségű gyerekek – a tankönyvből legalábbis – vajmi keveset tanulhatnak meg nemzetük múltjáról, ha csak tanáruk önszorgalomból nem pótolja ezt a hiányt, de az időkeret en-

nek is korlátokat szab. Ugyanakkor persze a mai világban a tévé, könyvek vagy az internet révén számos ismeretet szerezhetnek, de ezek között sok a téves, értéktelen anyag is. Így mielőtt kiutaztam volna, már igyekeztem egyeztetni helybeli kollégáimmal arról, hogy miről is volna értelme órát tartanom (azaz mit tudok kínálni), illetve arról, hogy mit szeretnének tőlem hallani. (Egyúttal néhány erdélyi barátomat is „teszteltem” a kérdéssel, ha ő még diák lenne, miről hallana szívesen egy anyaországi előadótól.) Az erdélyi kollégák néhány kérését (a román és a magyar kommunizmus összehasonlítása, Erdély az 1945 utáni magyar tankönyvekben) nem vállaltam, mert ezeket annyira bonyolultnak láttam, hogy aligha lett volna értelme ezekről egy vagy két órában beszélni. Így végül is négy témában állapodtunk meg: fejezetek a magyarországi németiség történetéből, a trianoni békeszerződés és következményei, Baja történetének néhány fontos eseménye, valami a dáko-román kontinuitás és a romanizáció kérdése a magyar történetírásban.

Az németiséggel kapcsolatos témát – saját kutatásaim mellett – az indokolta, hogy egy másik kisebbségi modellt, magatartást és alaphelyzetet is bemutatassunk. A trianoni békeszerződésről a használatban levő román tankönyv mindössze három sort ír, de azt is olyan összefüggésben, hogy az csak mintegy megerősítette a gyulafehérvári döntéseket Erdély, Havasalföld és Moldva „egyesüléséről”. Ugyanakkor azonban Trianon a magyarok között ott is a közbeszéd része, de sok tévhit éppúgy terjed, ahogy Magyarországon is. (Például a francia szakos kolléga elmondása szerint a diákok szabad idegennyelv-választásában a mai napig szerepet játszik az a szemlélet, hogy Trianonért elsősorban a franciákat teszik felelőssé, s emiatt kevesen választják ezt a nyelvet.) Így célszerűnek látszott ismertetni mind a szerződés megszületésének körülményeit, mind pedig legfontosabb rendelkezéseit és következményeit. Baja történetét főképp olyan diákoknak adtam elő – persze inkább az érdekeségekre koncentrálni -, akik a csereprogram keretében jártak már városunkban, és legalábbis a halászlével meg a belváros neves épületeivel már megismerkedtek. A legjobban a dáko-román kontinuitás témájától tartottam, hiszen ennek kérdése a magyar tananyagban nem szerepel, ellenben Romániában mind a mai napig afféle dogmának számít, az iskolai oktatásban más vélemények nem is jelennek meg. (Ennek lényege röviden az, hogy a román nép Er-

dély, az egykori Dacia provincia területén az őshonos dákok és a római megszállók összekeveredéséből keletkezett. Ennek igazolásául főleg Anonymus gestájának néhány állítására szoktak hivatkozni, ő ugyanis arról ír, hogy a magyar honfoglalók Erdélyben más népek mellett „blakokat” is találtak, s ezt a román történetírás a folytonos román jelenlét bizonyítékának tekinti.) Ettől a témától tartottam a legjobban, hiszen az elméletet teljesen elvető magyar történetírás filológiai, földrajzi és összehasonlító nyelvi érvekkel is védi a maga igazát, ám ezek némelyikében semmiképp se érzem járatosnak magam. Főképp, hogy románul nem tudván a román nyelvi érveket aligha tudtam volna hitelesen előadni. Óráimat afféle interaktív előadás jelleggel tartottam power point-os bemutatóval egybekötve, főleg 10.-es és 12.-es évfolyamoknak. (Volt, hogy ugyanazt az órát több osztályban is tartottam.) Azzal persze nem nagyon lehettem tisztában, mennyi ismerettel rendelkeznek hallgatóim, de annak örültem, hogy készek voltak az együtt gondolkodásra.

Választott témáimról összességében elmondható, hogy sikert arattak a hallgatóság körében; talán azért is, mert némileg kiszakadhattak a megszokott tananyag keretei közül. Engem némiképp meglepett, hogy a legnagyobb érdeklődést a magyarországi németekről szóló óráim váltották ki – abban legalábbis mindenképp, hogy a legtöbb kérdést, megjegyzést ezzel kapcsolatban kaptam. Ez nyilván összefügghet azal, hogy a diákok, de tanáraik számára ez csaknem teljesen ismeretlen téma volt,

ugyanakkor alkalmat adott egyfajta összehasonlításra kisebbségi léhelyzetek, de felidézett emberi és közösségi sorsok között is. Különösen izgalmas volt a magyarországi svábokra jellemző „kettős identitás” kérdésének elemzése, hiszen ez a fajta attitűd az erdélyi magyarok körében nem számít jellemzőnek. Trianon témája természetesen szintén sokak érdeklődését felkeltette, és főképp az számított újdonságnak, hogy a kérdésnek nemcsak erdélyi vetülete van, illetve az, hogy a békeszerződés a terület- és lakosságvesztésen túl milyen súlyos következményekkel járt Magyarország számára. Volt alkalom kitérni a két világháború közötti magyar revíziós propaganda elemzésére is, bár az is kiderült, hogy mindig újabb kérdések merülnek fel, hiszen az anyaországi tanuló számára jól ismert fogalmak (pl. őszirózsás forradalom, Tanácsköztársaság stb.) még az érdeklődő erdélyi diák számára sem ismerősek. Baja történetével kapcsolatban adatok halmaza helyett inkább városunk történetének néhány csomópontját emeltem ki, de szót ejtettem a jelenkor és a közelmúlt néhány eseményéről és a várostörténet kiemelkedő alakjairól is. Az erdélyi magyarok számára régióink semmiképp sem számít elég ismertnek, így aztán csak remélhettem, hogy felkeltettem érdeklődésüket. A dáko-román kontinuitással kapcsolatos magyar álláspontok ismertetésére készültem a legtöbbet; végül egy történeti-historiográfiai áttekintést adtam arról, hogy a két világháború közötti időszakról napjainkig hogyan látta a magyar történetírás a román nép etnogenezisét és Erdély honfoglalás kori etnikai

A romos Bethlen-várkastély Keresden

Kálmán tanár úr elemében, Szentpálon

képét. De a téma alkalmat adott az Anonymus-kérdés és a névtelen jegyző gesztájának értékelésére is, így talán joggal érezhettem úgy, hogy küldetésem nem volt sikertelen, bár bizonyára nagyon sok történelmi téma volna, amellyel lehetne foglalkozni. Ezt bizonyára elmondhatja saját tárgya területén kollégánóm is, aki matematikaórái mellett az iskolánkban régóta gyakorlattá vált „a tanulás tanítása” kurzusból is ízelítőt adott a testvériskolában.

Vendéglátóim egyúttal gondoskodtak arról is, hogy délutánjaim se fulladjanak unalomba, hiszen kirándultunk a bethleni Bethlenek egykori családi fészkebe, Keresdre.

Itt egyre rosszabb állapotban, de áll még a család patinás várkastélya, amely újra családi tulajdonba kerülve várja sorsának javulását. De jártunk az erdélyi örmény közösség egyik utolsó otthonának helyet adó Erzsébetvárosban is, amelynek városképe ugyan kissé a hetvenes éveket idézi, de patinás templomuk van. És természetesen jártunk Szentpálon, amely nemcsak arról nevezetes, hogy határában zajlott le 1575-ben a kerelőszentpáli csata Báthory István erdélyi fejedelem és a Habsburgok által támogatott trónkövetelő Bekes (Békés) Gáspár seeregi között, hanem azért is, mert itt található az egyik legjelentősebb erdélyi arisztokrata család, a Hallerek temetőkapolnaja is. Itt Kálmán Attila kollégám bőven kiélhette idegenvezetői ambícióit, hiszen a család története szűkebb kutatási területéhez tartozik. A városban pedig meglátogattuk a zsinagógát és az egyháztörténelmi múzeumot is, amelynek új kiállítását annak összeállítója, Barabás Kisanna mutatta be, olyan részleteket is kiemelve, amelyekre aligha figyeltem volna fel. Arra is volt lehetőségem, hogy meglátogassam a helyi könyvesboltokat, ahol egyre több értékes dolgot lehet találni. Sőt, a szabad szombati napomon meglátogattunk egy bélyeg-, érme- és képeslapaukción is, ahová az ország és Magyarország számos szegletéből érkeztek a gyűjtők.

Vásárhelyi tartózkodásom alatt egyébként a Bod Péter Diakóniai Központban laktam, amely a líceumtól mintegy negyedórára fekszik – azzal az apró akadályal, hogy egy magaslaton. Ennek előnye, hogy szép kilátás nyílik a városra, hátránya viszont, hogy a hegyet meg is kellett mászni, ami magunkfajta alföldieknek kellemes erőpróba. Ebédemet és vacsorámat többnyire az iskola menzáján (vagy ahogy arrafelé mondják: kantinjában) költöttem el; többnyire egyszerű, de ízletes ételekkel tápláltak.

Összességében nagyon tartalmas hetet tölthettem ebben a számomra továbbra is izgalmas városban és iskolájában, magam is sokat tanultam ebben az időszakban. Azt ugyan nem mondhatom, hogy otthonosan mozogok a romániai oktatási rendszerben, de azt már sejtem, hogy egy-következő alkalommal mivel lehetne foglalkozni. A tanárcsereprogram vélhetően a jövőben is folytatódik majd; reméljük, a többi tárgyat oktató kollégák is képesek lesznek hasonló együttműködésre. És arra is van remény – ebben az irányban is történtek lépések –, hogy a testvériskolai program újabb közös projekkel, szakmai tapasztalatcserével is bővüljön. Ha így lesz, akkor a kooperáció előtt még nagy jövő állhat.

Dr. Mayer János

Impressziók, jegyzetek egy könyvről

A Bácsalmás székhelyű mezőgazdasági nagyüzem a bácskai löszös síkságon, a felső-bácskai táji-termelési övezetben, Bács-Kiskun megye déli részén, a szerb határ mellett fekszik. Ez a tájkörzet természet- és gazdaságföldrajzi adottságaiból következően az ország egyik legjobb mezőgazdasági területe. Generációk szorgos, egymásra épülő munkája, több nemzetiség konstruktív együttélése alakította úgy e térségnek a történetét, hogy Bácsalmás Észak-Bácska ismert, irigyelt, gazdag nagyközsége, városa lett, volt. Ma is a régió központi városi rangú helysége hét és félezer lakossal. Ez az egykori nyugati stílusú, polgárosult földművelő település (Erdei Ferenc minősítése) és környéke 1920, majd 1944 után – határmellettiség, ki és betelepítések – fokozottan, közvetlenül érezte, többször sínylette a történelmi nagypolitika sodrását, csapongását.

A küllemében is vonzó, két emberöltő időszakát átívelő könyv a közelmúlt-félmúlt élő magyar történelem bonyolult, a nagyüzemi mezőgazdaság (ÁG) szervező-

désének, működésének, magas szintre emelkedésének, majd visszaesésének folyamatát viszi végig egy konkrét állami gazdaság életének őszinte leírásával. A

szervezők vállalták az élő, érzékeny történelemírás kockázatát. A rálátás rövidsége és a személyes érintettség ellenére a politika diktálta egyenletlenségek mellett megőrizték a tárgy- és tényyszerűséget, hitelesen végigvizik, bemutatják a gazdaság történetének folyamatát, igazságosztás és értékelés nélkül.

A könyvben a tágabb és a lokális, igényesen megírt történelmi, agrártörténelmi részek kiegészülnek más ágazati részanyagokkal (pl. az egykor külföldön is ismert Bácsalmási Napraforgó Rendszer), értékes, személyes emlékezőkkel, életutakkal és sok-sok dokumentummal. Ez a mű szerkezetileg jól felépített, az olvasó igényeihez igazodóan tagolt, kiválóan össze-szerkesztett és tördelt egyenletesen magas színvonalú, tartalmában, stílusában egységes kordokumentum szintű – messze több mint helytörténelmi – 200 oldalas tanulmánykötet. A könyv kiemelkedően szép stílusú, példás nyelvhelyességű, gördülékeny szövegű, világos, követhető tanulmányok, életutak összessége.

Az elmúlt évtizedek gazdaság- és agrárpolitikájában a változásokat követni – nekem – szinte lehetetlen. A sokszor egymásnak is ellentmondó, túlbürokratizált gazdasági-jogi rendelkezések tömegében kiigazodni nem volt könnyű a vezetőknek sem, holott az eligazodás alapvető érdekük, felelőségük, kötelességük volt. Sendula Tibor és Pálfi Gábor írásaiban mindez kitapogatható, nyomon követhető, és az is, hogy a vezetés új iránti fogékonysága dinamikus volt; vállalták a döntés kockázatát. Megtették a magasabb minőséget meghonosító technikai-technológiai lépéseket. A dolgozókkal együtt folyamatosan sokat tettek a termelési kultúra, a szakképzés, a környezetkultúra fejlesztéséért.

A gondolkodó, érző ember számára életének döntő színtere – a család mellett – a munkahely és a mikrokörnyezet. Az összetartozás, a hovatartozás érzését, tudatát alakította, jól segítette a gazdaság szociális érzékenysége, az ünnepek, a rendezvények és a vezetők, dolgozók emberi magatartása.

A mai közép és idősebb generáció olyan világban élt, ahol volt munka (ma Bácsalmáson a munkanélküliség 25%-os), a munkának, a tudásnak volt becsülete, a progresszív közösségeknek volt élettere. A ma embere

zaklatott, szorongással átitatott, elanyagiasodott, elszegényedett világban él, erősen korlátozott lehetőségekkel, ellentmondásos értékrenddel.

A sűrűnek, töménynek tűnő szöveget térképek, grafikonok, helyszínrajzok, táblázatok a vizualitás eszközeivel nemcsak szemléltetik, hanem gazdagítják is. Erősítik a tartalmat és olvashatóbbá teszik a könyvet. Ugyanezt szolgálja a gondosan összegyűjtött, jól válogatott fotóanyag, többségében archív felvételeivel. Különösen a csoportképeken találkozni sok ismerőssel, korábbi önmagunkkal. Emlékek-élmények, színes események, a technikai-technológiai fejlődés folyamata idéződik fel a könyvhöz csatolt CD-n is.

A kötet önálló fejezete a „Telivér Farm”: ez a tizenöt oldal a Bácsalmási Agráripári ZRT. gyorsan fejlődő gazdasági szektorába, a magyar és a nemzetközi lovas élet, lótenyésztés, lovassport szépségeibe, izgalmaiba vezet be. A kiváló minőségű színes, érdekes, dinamikus fotókkal dúsított fejezet a kötet impozáns része.

A könyv gazdag, pontos kronológiát, korabeli dokumentumokat és sajtófigyelőt is közöl. A kemény kötésű, színes bo-

rítóju ízléses megjelenítés és a hibátlan kivitelezés az Arculat Nyomda igényes munkáját dicséri.

Konzulensként közvetlenül, folyamatban láttam az önzetlen, személyesen átél, nagy figyelmet és energiát, sok-sok apró egyeztetést igénylő közös munkát, a körültekintő anyaggyűjtés, írás, fogalmazás, korrigálás, szerkesztés nehézségeit, örömeit. A könyvbemutatókon többször érezhettem az egykori eredmények iránti jogos büszkeséget, a kevésbé sikeres évek megtorpanásai okozta szomorúságot és a jövőben való óvatos, visszafogott bizakodást. Becsülöm, dicsérem a szerkesztő, szervező, író Szénásiné Harton Edit ny. könyvtárigazgató, Sáfár Violetta Zsófia, Skribának Mihály és valamennyi közreműködő gondosságát, szakértelmét, belső elkötelezettségét, lokálpatriotizmusát.

Figyelemre méltónak tartom a Bácsalmási Agráripári ZRT. tulajdonosainak ebben a könyvben tárgyiasult törekvését, hogy a saját történetüket – a legújabb kori magyar történet részét – összegeztették, megörökítették.

(A bácsalmási gazdaság hatvan éve
Bácsalmási Agráripári ZRT. 2010.)

Dr. Faludi Gábor

Helyzetkép a távlati vízbázisokról

Hazánk természeti adottságaiból következően a közüzemi ivóvízellátás 95%-ban felszín alatti vizekből történik, hozzávetőlegesen 4,5 millió m³/d kiépített kapacitással.

A több mint 1600 üzemelő vízbázisból 658 sérülékeny földtani környezetben helyezkedik el, ezáltal a magyar lakosság ivóvízhasználata kétharmad részben sérülékeny, nem védett felszín alatti vízbázisokból történik.

Bevezetesként fel kívánom vázolni, mely felismerések vezettek azon intézkedésekhez, melyek következtében Magyarországon a hosszú távú vízgazdálkodási stratégiaként a vízellátást biztosító vízbázisokon kívül 75 még nem kihasznált, kedvező vízbeszerzési adottságokkal rendelkező területet (távlati vízbázist) jelöltek ki, valamivel több, mint 2 millió m³/d valószínűsíthető vízkitermeléssel.

Az 1980-as évektől kezdve folyamatos kutatási-feltárási-biztonságba helyezési munka folyt olyan területeken, melyek a biztonságos ivóvízellátás hosszú távú alapjául szolgálhatnak.

Az EU 1991 szeptemberében Hágában tartott miniszteri konferenciáján döntés született a felszín alatti vizek fenntartható hasz-

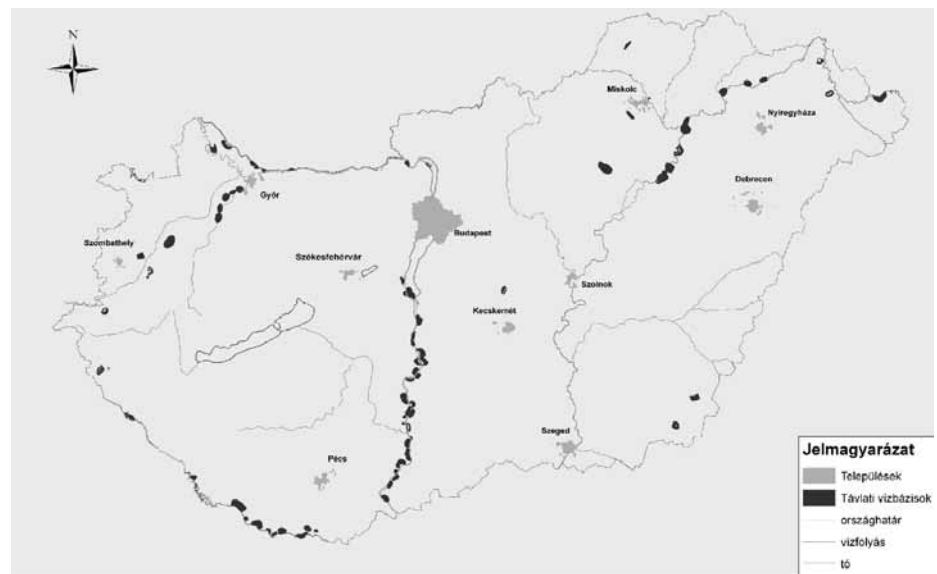
nálatáról, mivel az EU országok gyakorlata veszélyezteti a felszín alatti vizeket.

Ezt felismerve a Kormány 3058/3581/1991 (XII.9.) határozatával elfogadott rövid- és középtávú környezetvédelmi intézkedési terv 19. tétele az ivóvízbázisok védelmére vonatkozó célprogram kidolgozását írta elő.

Több éves előkészítés után Magyarországon 1994-ben indult az Ivóvízbázis-védel-

mi Program a sérülékeny távlati vízbázisok vonatkozásában, melynek keretében az ország területén 36 regionális és ezeken belül összesen 75 db lokális területet jelöltek ki. (Lásd az alábbi térképet!)

Ezek olyan területek, ahol a vízkészlet vélhetően természetes állapotban található, a víz kitermelése gazdaságosan megoldható, a vízbázis környezetében a külső,

emberi beavatkozás – ami alatt a szennyezés értendő – nem jelentős, és a vízbázis szennyeződésektől való megvédésének nincs kizáró akadálya.

E „távlati vízbázisok” jelentik az ország stratégiai ivóvízraktárakait, melyeket a későbbiekben jelentkező vízigények kielégítésére igénybe lehet venni, illetve azokban az esetekben, ha a ma üzemelő vízbázisok közül egyeseket – például elszennyeződés miatt – fel kell hagyni, vagy víztermelésüket valamilyen ok miatt korlátozni kell!

Az országban kijelölt távlati vízbázisok 72%-a parti szűrésű vízbeszerzésre alapozott, folyópart menti terület, és csak 28 %, ami rétegvíz kivételre épül.

Az Alsó-Duna-völgyi Környezetvédelmi és Vízügyi Igazgatóság működési területén 12 (Dunavecse-Észak, Apostag-Dunaegy-Solti-sziget, Solt-Harta, Dunapataj-Ordas, Bática-Észak, Bática-Fajszt, Fajszt-Dusnok, Sükösd-Észak, Leneskert, Bezerédi-sziget, Újmohács-Dél elnevezésű) távlati vízbázist tartunk nyilván. (Lásd a jobb oldali térképen!)

Mind a 12 távlati vízbázis a Duna bal partján található, összesen 405.000 m³/d parti szűrésű vízbeszerzésre alapozott védendő víztermeléssel. Parti szűrésű ivóvízbázisaink felszínközeli helyzetükből adódóan sérülékeny földtani környezetben található, nagyobb folyóink fiatal, a negyedidőszakban épített kavicsteraszaiban.

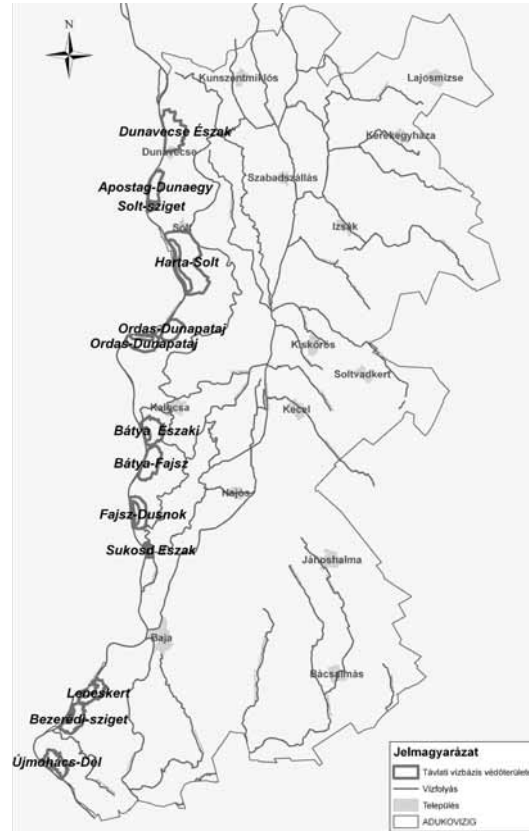
Kisebb-nagyobb mértékben veszélyeztetettek, részben a kitermelt víz nagyobb hányadát adó felszíni vízfolyás és medrének állapota, a vízfolyáson levonuló árvíz és a lehetséges havária jellegű szennyeződések, valamint a háttérben lévő, potenciális szennyezőforrásként üzemelő terület-használatok és tevékenységek miatt.

Ugyanakkor elmondhatjuk, hogy ezek a vízbázisok kevésbé veszélyeztetettek egyes üzemelő vízbázisainknál, hiszen kijelölésüknél kiemelt szempont volt a terület viszonylagos érintetlensége, a jelentős szennyeződést okozó területhasználatok, tevékenységek hiánya.

A fenntartható vízkitermelés érdekében a sérülékeny vízbázisok környezetében olyan műszaki és szabályozási tevékenységet kell megvalósítani, mely hosszú távra garantálja a vízkészlet igénybevehetőségét. Ez a tevékenység a vízbázisvédelem, melynek végrehajtására a Kormány 2249/1995. sz. határozatával cselekvési programot indított el.

Külön hangsúlyoznám, hogy az 1995. évi LVII. – a vízgazdálkodásról szóló – törvény a lehetséges víznyerő területek távlati ivóvízbázissá nyilvánítását és ezen

vízbázisok vízkészletének felhasználható állapotban tartását állami feladatok körébe sorolta. /A KöViM-KöM 8001/2000. (Kö. Vi. Ért. 5.) számú együttes tájékoztatója nyilvánította a 75 lehetséges víznyerő területet távlati ivóvízbázissá./

A vízbázisvédelem jogszabályi alapjának megteremtését és az egységes végrehajtást szolgálta a 123/1997.(VII.18.) Korm. rendelet kiadása. A jogszabály szerint a vízbázisok védelmét védőidom, védőterület kijelölésével és a biztonsági intézkedések végrehajtásával kell megvalósítani.

A vízbázisvédelem három jól elkülöníthető fázisra bontható:

Az első fázisban a vízbázis állapotfelmérését (diagnosztikáját) kell elvégezni. Összességében a diagnosztikai fázisban a meglévő, rendkívül hiányos ismeretek olyan mértékű és színvonalú kiegészítését kell elvégezni (néhányat megemlítve: kutatófúrásokkal, geofizikai vizsgálatokkal, víz- és talajminőség-vizsgálatokkal, próbaszivattyúzással stb.), amelyek alapján egyértelművé válik, hogy a védendő (feltételezett) víztermelés hogyan tartható fenn a távolabbi időkre is.

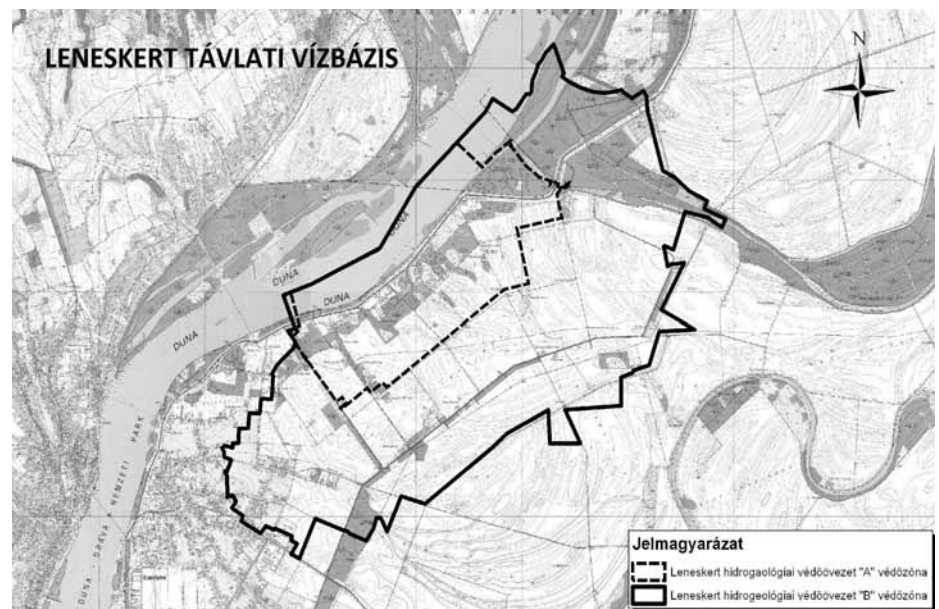
Ekkor kell összegyűjteni minden lényeges adatot, számba kell venni a szennyezőforrásokat, vizsgálni kell a vízminőség és a vízáramlás alakulását, amihez figyelőrendszert kell kialakítani.

Meg kell határozni a védőövezetek és védőzónák határait és az egyes övezetekben előírandó korlátozásokat, tiltásokat.

A védelmi rendszer legfontosabb eszközei a védőterület és a védőidom, melyek védőövezetei és védőzónái a tervezett vízkivételi helyet gyűrűszerűen övezik. Távlati vízbázisoknál a hidrogeológiai védőövezet „A” zónáját csak akkor kell meghatározni, kijelölni, ha a tervezett vízkivételek helye már megközelítőleg ismert. A hidrogeológiai védőövezet „B” zónáját minden esetben meg kell határozni.

Műszaki számításokkal határozható meg a föld felszínén az a terület, ahonnan a jogszabályban meghatározott időn belül (hidrogeol-

ógiai védőövezet „A” zónáját csak akkor kell meghatározni, kijelölni, ha a tervezett vízkivételek helye már megközelítőleg ismert. A hidrogeológiai védőövezet „B” zónáját minden esetben meg kell határozni.

lógiai védőövezet „A” zónájában 5 év, a „B” zónájában 50 év) a szennyezés, illetve a szennyezett beszivárgó víz a talajszemcsék közötti hézagokon vagy a kőzet repedésein keresztül eljut a védendő vízbázishoz, illetve a tervezett vízkivételi helyhez. Az egyes védőövezetekben és védőzónákban a vízkivételi helyhez közeledve egyre szigorúbb területhasználati korlátozásokat kell foganatosítani. A védőterületek elhelyezkedését egy, az igazgatóság működési területén lévő, 30.000 m³/d védendő vízkészlettel, 10,42 km² nagyságú védőterülettel rendelkező leneskeri távlati vízbázist ábrázoló helyszínrajzzal mutatjuk be. (Lásd az előző oldalon!) A távlati vízbázisként védelem alá helyezett terület Dunafalvától ÉK-re található.

A második fázisban a biztonságba helyezés következik. Ez részben hatósági, részben pedig műszaki tevékenység. A védőterületek határait táblákkal meg kell jelölni. Gondoskodni kell a feltárt szennyezések megszüntetéséről, érvényesíteni kell a védőterület-védőidom kijelölő határozatban előírt területhasználati korlátozásokat.

A harmadik fázis a biztonságban tartás időszaka. A biztonságban tartást segíti a feltárás során kialakított észlelőrendszer folyamatos üzemeltetése, a vízkészlet állapotára vonatkozó adatok értékelése, az illetékes hatóságok és az üzemeltető által végzett helyszíni ellenőrzés, állapotértékelés.

Az 1994-től 2010-ig tartó időszakban az igazgatóság működési területén 9 esetben az ivóvízbázis védelmi célprogram keretén belül állami finanszírozással, 3 esetben KEOP projekt keretében EU-s finanszírozással történt meg a vízbázisok diagnosztikája.

Az igazgatóság működési területén lévő távlati vízbázisok védelembe helyezése megtörtént, a vízbázisok kivétel nélkül hatályos védőterület-védőidom kijelölő határozattal rendelkeznek, a védőterületek kijelölése megtörtént. A 12 távlati vízbázis védőterülete 132 km² területet és több, mint 11200 ingatlant (hrsz-ot) érint. A védelem érdekében összetett feladatokat kell elvégezni, hiszen a vízkészlet veszélyeztető tevékenységek, területhasználatok között lehetnek mezőgazdasági, ipari és kommunális eredetűek, és a diagnosztika során feltárt szennyeződés okozója nem mindig válik ismertté.

Az Alsó-Duna-völgyi Környezetvédelmi és Vízügyi Igazgatóság – mint vízügyi igazgatási szerv – látja el az állam tulajdonában lévő vizek és vízellátási létesítmények kezelését, a távlati vízbázisok védelmével kapcsolatos fenntartói feladatokat, ezért a védelem biztosítása érdekében többek közt az alábbi fenntartási feladatokat végzi:

– Évente minimum egy alkalommal ellenőrzi a védett vízbázis állapotát, a védelem hatékonyságát, beleértve a területen folytatott tevékenységeket is. Vízkészlet veszélyeztető tevékenység észlelése esetén az arra hatáskörrel rendelkező szerveknél intézkedést kezdeményez.

– Üzemelteti a diagnosztikai munkálatok kapcsán kiépített 117 figyelő-, 94 szennyezőforrást feltáró-, és 13 próbakútból álló monitoring hálózatot, mely létesítmények segítségével átfogó vízszint-, és vízminőségi állapotértékelést folytat. Ugyanezen létesítmények folyamatos karbantartásáról is gondoskodik. Megemlítendő, hogy 29 távlati vízbázis figyelőkút az EU Vízkészlet Irányelv (VKI) jelentési monitoring hálózat része, mint felszín alatti monitoring állomás, melyek mérési adatait az EU felé jelentik.

A Keretirányelv azzal a céllal, hogy az európai vizek „jó állapotot” érjenek el 2015-re, határozott meg célkitűzéseket, melyek elemei közt szerepel többek között a hasznosítható vízkészletek hosszú távú védelmére alapozott fenntartható vízhasználat elősegítése, a felszín alatti vizek szennyezésének fokozatos csökkentése és további szennyezésük megakadályozása. Elmondhatjuk, hogy a távlati vízbázisok

diagnosztikai beruházásainak végrehajtása igazgatóságunk működési területén az 2000/60/EU Vízkészlet Irányelv (VKI) határidős feladataihoz igazodva zárult.

Vizeink tisztaságának megőrzése érdekében jóval nagyobb figyelmet kell szentelnünk a környezetünk védelmére is. A víz jelenléte meghatározza mindennapi életünket, természetesnek vesszük, hogy a jó minőségű ivóvíz kellő mennyiségben mindig a rendelkezésünkre áll. Ennek következtében sokszor nem úgy viszonyulunk lételemünkhöz, mint ahogy azt megérdemelné. Gyakran pazaroljuk, nem vigyázunk környezetünkre, ezáltal felszíni és felszín alatti vizeinket szennyezzük. Sajnos beláthatatlan következményekkel járhat, ha rövidesen nem változtatunk ezen a magatartáson.

Szerencsére már Magyarországon is egyre nagyobb gondot fordítunk a környezetvédelemre, példaként említve: számos településen szelektíven gyűjtik és szállítják el a hulladékot, illetve folyamatosan nő a csatornahálózatra rákötött ingatlanok száma is.

Bízom benne, hogy e cikkel sikerül tudatosítanunk, hogy a jelen feladata vízkészleteink megőrzése és védelme.

Stetináné Tatár Hajnalka

A Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat évkönyvei

Néhány lelkes értelmiségi kezdeményezésére 1883-ban alakult meg Zomborban a Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat. A következő években fontos szellemi műhellyé fejlődött. Tudományos tevékenysége szerteágazó volt: a történelmi, régészeti, művelődéstörténeti témákon kívül helyet kaptak benne néprajzi, hely- és családtörténeti kutatások is. Az 1885 és 1918 között nyomtatásban megjelent 33 kötetnyi évkönyv sok-sok tanulmányában, cikkében rendkívül változatos és gazdag ismeretanyag halmozódott fel.

A Társulat 1918-ban megszűnt, munkája lassan feledésbe merült. Évkönyveit is pusztította az idő. Közkönyvtárakban is alig maradt belőlük példány.

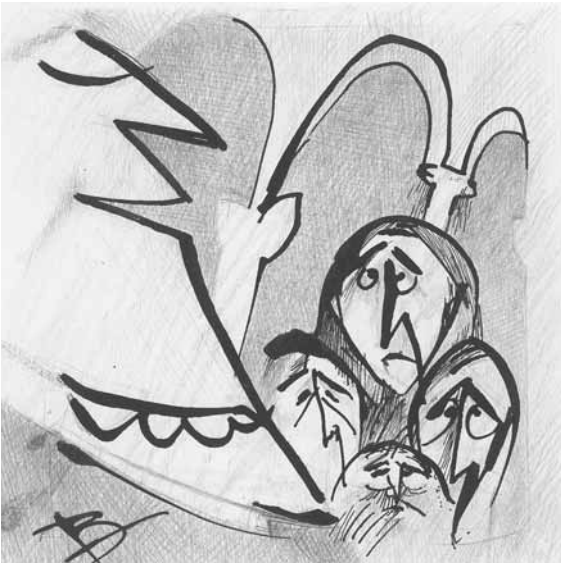
A Bácsországi Vajdasági Honismereti Társaság és a szabadkai Grafoprodukt Kiadó tulajdonosa néhány éve elhatározta, hogy ezt a példátlanul gazdag forrásanyagot a mai kutatók és az érdeklődő olvasóközönség számára reprint kiadásban hozzáférhetővé teszi. Terveik szerint a sorozat tíz kötetből fog állni. A három első év (1885-1887) anyagát tartalmazó első kötetet 2009 őszén adták ki. Baján az év novemberében mutatták be.

A közelmúltban megjelent az Évkönyv II. és III. impozáns kiállítású kötete, s ezekből újabb hat év (1888-1893) tanulmányait, cikkeiket ismerhetjük meg.

A sorozat új darabjait a kiadók Baján 2011. május 25-én 17 órai kezdettel mutatják be a Városháza dísztermében. Mi, bajaiak is érdeklődéssel forgathatjuk a köteteket, mert sok, a mi térségünkkel kapcsolatos adatot találhatunk bennük. A hosszabb tanulmányok között is találhatunk élvezetes olvasmányokat, például Grosschmidt Gábor *Mohácstól Martinovicsig* című írását.

Bálint László

Adomák Bácska múltjából

Az ékesszóló érsek

Egy-egy uralkodói kihallgatás előszobájában gyakran összefutottak notabilitások. A néha hosszúra nyúlt várakozás közben sokféle módon múltatták az időt. Természetesen eközben elhangoztak maximák

éppúgy, mint életük érdekes pillanatairól, tapasztalatairól szóló történetek. Közéjük tartozik sorozatunk mostani sztorija is:

„Váradai Antal beszélte, hogy egyszer valami kegyes ügyben együtt volt audiencián Jókai Mórral és Haynald Lajos néhai kalocsai érsekkel a királynál. Míg az előszobában várakoztak, azt mondja Jókai:

Amint a király nemes szívét ismerem, meghatja ez az ügy.

Haynald elmosolyodott.

Lehet, hogy így lesz. De én nem nagyon bizom abban, hogy valakit meg tudok indítani. Keserves tapasztalatokat szereztem itt. Tavaly egyik vidéki

templomban prédikáltam s beszédem közben egy anyóka keservesen zokogott a padban. Természetesen a szónokot az ilyesmi sarkantyuzza. Iparkodtam még ékesszólóbban beszélni, úgy hogy a hevem engem is elragadott s vagy másfél

óráig tartott a szentbeszéd. Mikor befejeztem, jöttek az asszonyok kézcsókra. Az én anyókám is köztük.

Melyik része a beszédemnek hatotta meg? – kérdeztem tőle.

Azt nem mondhatom meg! – válaszolta az öregasszony zavartan.

De engem érdekel – feleltem.

Félek, hogy megharagszik reám emi- nenciád!

Dehogyan haragszom – mondtam most már igen kíváncsian.

Hát szent atyám – beszélte az asszony – nekem is van egy klerikus fiam Esztergomban. És eszembe jutott most, hogy annak a szegény gyereknek is óraszámra kell vesződnie a szószéken azért a pár garasért. Hát megfájdult a szívem és elsírtam magamat...

Sohasem kérdeztem többet – fejezte be történetét a biboros – hogy ha valamelyik hallgatóm sirt, mi bántja.”

(Adorján Andor – Nagy Endre – Tábori Kornél: Anekdoták. Vig esetek híres férfiakról. 1916. Budapest, 11-12. oldal)

Bálint Attila – dr. Nebojszki László

Védendő védtelenek: a kökény

„Kék a kökény recece, ha megérik, fekete ...” – jelzi a növény 1-2 centiméter átmérőjű „szilvatermésének” külső, húsos állománya színárnyalat-változását az ismert dalszöveg. A szeptember-októberi érés folyamán a kökény (*Prunus spinosa*) termése a világoskék-től az egészen sötét-kékig változik, és a nótá „fekete” jelzője inkább szemünk érzéki csalódásának kifejezője. Erről bárki meggyőződhet, ha az érett kökénytermésből lekvárt készít: a nyersanyag feldolgozása során kezének bőre sötétkékre színeződik. A hamvaskék termés fanyar ízű húsos része az enyhe fagyokkal együtt járó „dércsípés” következményeként édeskessé válik, és nyersen is egzotikus csemegeként fogyasztható. Az ilyen termésből készített lekvár az ínycsiklandósságok közé tartozik, sőt antioxidáns hatása és jelentős C-vitamin tartalma okán egészségügyi szempontból is javallható fogyasztása. A szeszkezdvelők extra szesz kivonatokat is készítenek belőle.

A naposabb erdőszélek mentén és árkokpartokon a levegő hőmérsékletétől függően (15-20 Celsius fokos hőmérséklet tartományban) általában március második felétől, ritkábban az idejéhez hasonlóan április

elején, a lomblevelek kifejlődése előtt nyíló fehér színű virágairól már messziről szembetűnnek a növény kiviruló bokorcsoportjai. A rövid hajtásainak csúcán fejlődő öttagú, mandulaillatú virágok 1-1,5 centiméter átmérőjűek. Szórt állású levelei 2-5 centiméter hosszúak, 1,5-2 centiméter szélesek, tojásdad alakúak, szélük finoman fűrészes. Talajokban nem túlságosan változatos: kötött és homokos területeken egyaránt jól érzi magát.

A *Prunus* nemzetségbe tartozó fajok közül Európában a legelterjedtebbek közé számít, csupán a hidegebb északi területeken és északon hiányzik. Érdemes megjegyezni, hogy a kardoslepke – hazánk egyik legszebb pillangója – hernyójának elsősorban a kökény a tápnövénye. A növény tojásait a növény levelének fonák oldalára egyesével rakja, a jó szemű megfigyelőnek, szemlélődőnek a hernyó rágásnyomai árulkodóak lehetnek. A kökény magjainak terjesztésében elsősorban a gyümölcssevő madarak működnek közre: a lombhullás után beköszöntő késő őszi, illetve téli fagyos napokon a megédesedő, megpuhuló húsos termések táplálékként kínálják magukat jónéhány szárnyas faj-

A kökény termése

nak. A meggyökeresedő magvakból felcseperedő bokor azután gyökérsarjakról számos utódot produkálhat. Itt jegyeznék meg, anyanyelvünkben a fás szárú növények termetére vonatkozó bokor és cserje

szavaink nem szinonimák! Sajnos, számos szakkönyvben is összemossák e két fogalmat, jóllehet a természetben olykor sok-sok átmenet lehetséges. A bokor azon fás szárú növények megnevezése, amelyknél még kifejezett, vastagabb törzs képződik, és abból egyre vékonyabb ágak erednek évenként. Ilyen növényünk a kökényhez hasonlóan a fekete bodza, az orgona, a gyalogakác, a galagonya, valamint a somfélék. A cserjék közé inkább azokat a növényeket sorolhatjuk, amelyknél nincs kifejezett vastagabb törzs, hanem évenként szinte mindig egyre újabb és újabb sarjak fakadnak: ilyen habitusú növényfajok a loncfélék, a gyalogbodza, a komló, az iszalag, és a vadrózsa. A lassú növekedésű kökény magassága az évek során elérheti a 3-4 métert. A növény fiatalabb ágai szürkés, a több évesek sötétebb színeződésű kéregruhát viselnek. Az idősebb ágakon képződő szúrós tövisek miatt a kéregrágó emlősök – nyúl, őz, szarvas, kecske – nem bántják állományait.

Az igen népes rózsafélék (Rosaceae) családjába tartozó Prunus nemzetség legismertebb rokonfajai a mirabolán vagy cseresznyeszilva (vörös és sárgásfehér színváltozattal), a házi szilva, a sárga- és az őszibarack, a vadcsereznye és a házi cseresznye, a természetett és a zselnic meggy vagy májusfa. A természetett, szinte évente egyre szaporodó nemesített fajtái folyamatosan bővítik a gyümölcskedvelők választékát. Termesztett szilváink – magról szaporodva – gyakran elvadhathatnak a már említett gyümölcskedvelő madarak, de az ember közreműködése révén is.

A kökénynek számos népi elnevezése ismert. Boronafa, ekeakadály, ekegúzs, kökény szilva, illetve kökénytövis szerepel Hoffmann Károly és Wagner János könyvében (*Magyarország virágos növényei*. Budapest, 1907. 99. oldal); borona-

A növény virága vonzza a látogatókat

fa, ekegúzs, kinifla, kökönye, tövisfa, valamint zabszilva Csapody Vera és Priszter Szaniszló munkájában (*Magyar növénynevek szótára*. Budapest, 1966. 110. oldal). Tövises-tüskés ágaival egykor a talajt egyengették és borona, gúzs készítésére használták: erre utal a legtöbb név. A termés hitványságát és fanyar ízét jelzi a zabszilva megjelölés.

Prodan Gyula a 20. század elején a növényt „Erdők körül, mesgyéken, a római sánczokon Újvidék közelében (Feicht.), Alsókabolon sok, Deryén, Bács, bezdáni erdőben, titeli fensíkon.” említi (Prodan Gyula: *Bács-Bodrog vármegye flórája*. In: Magyar Botanikai Lapok, XIV. kötet, 1915. 231. oldal). Dr. Balanyi László megfigyelései elsősorban a városunk körüli homokpusztai gyeptársulásos területekhez kapcsolódnak (*Botanikai gyűjtőútajaim*. Békés, 1987). Jeanplong József *Baja flórája* című kézírata szerint a kökény vidékünkön erdőszéleken és utak mentén ta-

lálható. Steták Dóra a Pandúr-szigeten és a Pörbölyi-erdőben tapasztalt előfordulását a Gemenci Tájegységre új fajként jegyzi (*Adatok a Duna-Dráva Nemzeti Park Gemenci Tájegysége flórájához*. In: Kitaibelia. 2000. 145. és 166. oldal).

A kökény virágából gyógyhatású tea készíthető, amely vese- és vértisztító hatású, anyagsere fokozó, sőt magas vérnyomás csökkentésére is alkalmazható.

Dr. Laki Ferenc – dr. Nebojszki László

Virágzás előtt

BAJAI HONPOLGÁR

Megjelenik minden hónap első napján
ISSN 1416-4469

Főszerkesztő:
Bálint László

A szerkesztőbizottság tagjai:
Bálint Attila, dr. Dániel József,
Jász Anikó, Kothencz Kelemen, Kovács Zita,
dr. Laki Ferenc, dr. Mayer János,
dr. Nebojszki László

Lapalapító és kiadó:
Újvárosi Általános Művelődési Központ

Postacím:
6500 Baja, Oltványi Imre u. 14.
Telefon: 79/325-599

Fenntartó:
Bajai Honpolgár Alapítvány

Az alapítvány számlavezető bankja:
OTP Bank Nyrt. Bajai Fiókja
Számlaszám: 11732033 20030119

Nyomdai munkák:
Arculat Nyomda Kft.
Baja, Attila u. 15. Tel.: 79/428-944

**KÉZIRATOT, FÉNYKÉPET NEM ŐRZÜNK
MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.**